

Az internetes platformok kora

Szerkesztette
Török Bernát – Zódi Zsolt

LUDOVIKA
EGYETEMI KIADÓ

Az internetes platformok kora

[Vákát oldal]

Az internetes platformok kora

Szerkesztette

Török Bernát és Zódi Zsolt

LUDOVIKA
EGYETEMI KIADÓ
Budapest, 2022

A kötet megjelenését a Nemzeti Média- és Hírközlési Hatóság támogatta.

Czékmann Zsolt
Csáki-Hatalovics Gyula
Balázs
Domokos Márton
G. Karácsony Gergely
Gombos Katalin
Gosztonyi Gergely
Harkai István
Hoffman István

Szerzők
Koltay András
Menyhárd Attila
Mezei Kitti
Mezei Péter
Molnár Péter
Mráz Attila
Nádori Péter
Nogel Mónika
Pintér Melinda

Pók László Gábor
Püskösty András
Strihó Krisztina
Szentgáli-Tóth Boldizsár
Szikora Tamás
Török Bernát
Zódi Zsolt

Lektorálta
Kecskés Gábor

Kiadja a Nemzeti Közszolgálati Egyetem
Ludovika Egyetemi Kiadó
A kiadásért felel: Deli Gergely rektor

Székhely: 1083 Budapest, Ludovika tér 2.
Kapcsolat: kiadvanyok@uni-nke.hu

Felelős szerkesztő: Benkő Krisztina
Olvasószerkesztő: Kutas Éva
Korrektor: Bujdosó Hajnalka, Szabó Ilse
Tördelőszerkesztő: Kőrösi László

Nyomdai kivitelezés: Gelbert ECO Print Kft.
Felelős vezető: Gellér Róbert

ISBN 978-963-531-816-2 (nyomtatott)
ISBN 978-963-531-817-9 (pdf) | ISBN 978-963-531-818-6 (ePub)

© A szerzők, 2022
© A szerkesztők, 2022
© A Kiadó, 2022

Minden jog védve.

Tartalom

<i>A kötet szerzői</i>	7
<i>Előszó</i>	11
I. rész Platformok az információs társadalomban	15
Zödi Zsolt: A platform mint elméleti konstrukció és mint narratív keret – A platformfogalom kialakulásának története	17
Hoffman István: Platformok és közigazgatás – Nem önkormányzatoknak való vidék?	39
Csáki-Hatalovics Gyula Balázs – Molnár Péter – Czékmann Zsolt: Az atipikus kommunikációs csatornák alkalmazási lehetőségei a magyarországi települési önkormányzatok életében, különös tekintettel a közösségimédia-platformokra	53
Gosztonyi Gergely: Az Európai Unió Bírósága hozzájárulása az online platformok felelősségi és monitorozási kérdéseinek alaposabb megértéséhez	65
II. rész Platformgazdaság	85
Kiss György: A digitális platformok általi foglalkoztatás társadalmi, gazdasági hatásai és a jog válasza	87
Harkai István – Mezei Péter: Végfelhasználói flexibilitások és platformfelelősség a CDSM-irányelv fényében	109
Menyhárd Attila: A platformok polgári jogi felelőssége	129
Gombos Katalin – Strihó Krisztina: A közösségi platformok és a Digitális Európa program magánjogi elemei	149
Pünkösty András: Merre tart az európai szintű platformszabályozás? – Áttekintés a platformok szabályozásának versenyjogi ösztönzőiről, valamint a fúziókontroll lehetséges fejlesztéséről	175
III. rész Platformok és szólásszabadság	193
Török Bernát: A szólásszabadság a közösségi platformokon és a Digital Services Act	195
Szikora Tamás: A platformszabályozás egy új iránya Donald Trump Facebookról való kitiltásának példáján keresztül	209
Pintér Melinda: Szólásszabadság vagy cenzúra a nagyobb jó érdekében? – A politikai diskurzus megvalósítható keretei és korlátai a közösségi médiában	227
Nádori Péter: „Hogyan érvényesíti a Facebook a szabályait?” Kutatási adatok és szempontok a Facebook magyar felhasználókat érintő moderációs tevékenységének értelmezéséhez	245
Koltay András: A közösségi média és a véleménynyilvánítás szabadsága a munkaviszonyban – A munkáltatók és a munkavállalók jogai és kötelezettségei	275

IV. rész Egyes kockázatok, kihívások	297
G. Karácsony Gergely: „Ideje megváltoztatni” – Az arcfelismerő rendszerek alkalmazásának alapjogi kockázatai a közösségi média és a deepfake korában	299
Mezei Kitti – Szentgáli-Tóth Boldizsár: Az online platformok használatában rejlő veszélyek: a dezinformáció és a kibertámadások jogi kockázatai	319
Mráz Attila: Platformszabályozás és kampányszabályozás a demokráciában	341
Nogel Mónika: Internetes családfakutató oldalak és genetikai adatainak védelme	363
Pók László Gábor: Védni vagy megosztani? – A személyes adatok szerepe az internetes platformok szabályozásában	377
Domokos Márton: A mesterséges intelligencia szerepe az internetes platformokon – Szabályozási kihívások	403

A kötet szerzői

- CZÉKMANN Zsolt a Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi Karának egyetemi docense. Jogi diplomáját 2007-ben szerezte a Miskolci Egyetemen. 2017-től a Miskolci Egyetem Közigazgatási Jogi Tanszékének tanszékvezetője.
- CSÁKI-HATALOVICS Gyula Balázs a Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Karának docense. Jogi diplomáját 2001-ben szerezte a Miskolci Egyetemen. 2004-től az *Infokommunikáció és Jog* című tudományos folyóirat szerkesztőbizottsági tagja.
- DOMOKOS Márton a CMS Budapest Ügyvédi Iroda kereskedelmi jogi csoportjának szenior tanácsadója és a regionális adatvédelmi csoport koordinátora. Rendszeresen tart előadásokat (például Internet Hungary, Infotér) és publikál cikkeket (például Jogi Fórum, IAPP Privacy Perspectives, OneTrust DataGuidance, Thomson Reuters' Data Privacy Advisor) elsősorban a mesterséges intelligencia, valamint az adatvédelem témakörében. A Direkt és Interaktív Marketing Szövetség Adatvédelmi Tagozatának elnöke, továbbá a Kürt Akadémia oktatója.
- G. KARÁCSONY Gergely egyetemi docens a Széchenyi István Egyetem Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Karán. Tudományos munkássága és gyakorlati tapasztalata egyaránt a felforgató technológiák szabályozási, jogalkotási és jogalkalmazási kérdéseire, valamint a technológiai fejlődés alapjogi kihatásainak kérdéséhez fűzi. A témában számos folyóiratcikk szerzője, hazai és nemzetközi konferenciák rendszeres előadója. A témában íródott monográfiája *Okoseszközök – okos jog?* címmel jelent meg.
- GOMBOS Katalin az NKE ÁNTK Európai Köz- és Magánjogi tanszékének tanszékvezető egyetemi tanára. Kutatási területei: alapjogok és jogvédelem az Európai Unióban, az Európai Unió Bírósága, az uniós jog kihívásai a 21. században, a belső piac joga és a versenyjog az Európai Unióban, polgári igazságügyi együttműködés az Európai Unióban.
- GOSZTONYI Gergely (PhD) jogász, médiakutató. Az ELTE Állam- és Jogtudományi Karán végzett, azóta ugyanazon a helyen tanít: különböző médiajogi, alkotmányjogi, jogtörténeti tanfolyamokat tart BA-, MA- és PhD-szinten. Többek között egyik kutatási területe a cenzúra, az alternatív média és a közvetítő szolgáltatók felelőssége. A European Communication Research and Education Association és a Community Media Forum Europe tagja. 2015 óta a Monroe E. Price Media Law Moot Court Competition csapat felkészítője. Többször volt az Európa Tanács, a Nemzeti Tehetség Program és a Nemzeti Tehetség Központ szakértője. Több jogi folyóirat szerkesztője.
- HARKAI István a Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karának jogász szakán végzett 2014-ben. 2020-ban szerzett doktori fokozatot az Állam- és Jogtudományi Doktori Iskolában. *Az internet hatása a többszörözési és a nyilvánosságához közvetítési jogra című* doktori disszertációja 2021-ben elnyerte a legjobb PhD-dolgozatnak járó nagydíjat a Magyar Jogász Egylet által szervezett Első Magyar Jogi Könyvszalomonon. A disszertációt azonos címen a Pólay Elemér Alapítvány és a Iurisperitus Kiadó adta ki. 2018 szeptembere óta főállású oktató, jelenleg adjunktusi munkakörben az Összehasonlító Jogi és Jogelméleti Intézetben. Tudományos és oktatói feladatai mellett koordinálja az intézet angol nyelvű szakirányú továbbképzéseit. Kutatási területe kiterjed a digitális társadalom kérdéseire, a nemzetközi és uniós szerzői jogra.
- HOFFMAN István, egyetemi tanár, Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Közigazgatási Jogi Tanszékének tudományos főmunkatársa, a Társadalomtudományi Kutatóközpont Jogtudományi Intézetnél és a Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej, Wydział Prawa i Administracji rk. egyetemi tanára (Lublin, Lengyelország).

KISS György jogi diplomáját 1977-ben szerezte a Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karán. 1985-ben kandidátusi, 2008-ban MTA doktora fokozatot szerzett, 1996-ban habilitált. 2016-ban a Magyar Tudományos Akadémia Akadémikusok Gyűlése az MTA levelező, 2022-ben rendes tagjává választotta. Kutatási területei a magánjog és a munkajog intézményi kapcsolata, a munkajogviszony tartalma egyoldalú alakításának lehetőségei és korlátai, az alapjogok érvényesülése a munkajogban, valamint a közszolgálati jog egysége és differenciáltsága. A Nemzeti Közszolgálati Egyetem Államtudományi- és Nemzetközi Tanulmányok Karán, valamint a Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karán egyetemi tanár, a Nemzeti Közszolgálati Egyetemen a Közigazgatás-tudományi Doktori Iskola vezetője.

KOLTAY András jogász, a Nemzeti Közszolgálati Egyetem kutatóprofesszora és a Pázmány Péter Katolikus Egyetem egyetemi tanára. LL.M. fokozatot szerzett 2007-ben a University College Londonon, korábban a strasbourg-i Emberi Jogok Nemzetközi Intézetében folytatott tanulmányokat. PhD-fokozatát 2008-ban szerezte a Pázmány jogi karán. 2010 és 2019 között a Médiatanács tagjaként dolgozott, 2018 és 2021 között pedig a Nemzeti Közszolgálati Egyetem rektora volt. Legfőbb kutatási területei a szólásszabadság, a médiajog és a személyiségi jogok kérdéseivel kapcsolódnak. *A szólásszabadság alapvonalai* címmel 2009-ben jelent meg monográfiája (Századvég), 2016-ban *A vallások, az állam és a szólás szabadsága* (Századvég), 2019-ben pedig *Az új média és a szólásszabadság* (Wolters Kluwer) címmel jelent meg kötete. Ezekon felül több mint 400 tudományos publikációt jegyez magyar és angol nyelven. Főszerkesztője a *Iustum Aequum Salutare* jogtudományi folyóiratnak, valamint az *In Medias Res*, sajtószabadsággal és médiaszabályozással foglalkozó tudományos folyóiratnak, a *Pro Publico Bono* folyóirat szerkesztőbizottságának elnöke. 2021 óta a Nemzeti Média- és Hírközlési Hatóság és a Médiatanács elnöke.

MENYHÁRD Attila az ELTE ÁJK Polgári Jogi Tanszékének egyetemi tanára és az NKE Eötvös József Kutatóközpont Információs Társadalom Kutatóintézetének kutatóprofesszora. Az MTA TK Jogtudományi Intézetének külsős munkatársa. Az UNIDROIT Kormányzótanácsának, a bécsi székhelyű European Centre of Tort and Insurance Law kutatóintézetnek és több más nemzetközi szakmai szervezetnek a tagja. Választottbíró, az Oppenheim Ügyvédi Iroda munkatársa.

MEZEI Kitti jogász, közgazdász, a Társadalomtudományi Kutatóközpont Jogtudományi Intézetének tudományos munkatársa, a Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem Üzleti Jog Tanszékének egyetemi adjunktusa és a Nemzeti Közszolgálati Egyetem Kiberbiztonsági Kutatóintézetének kutatója. Fő kutatási területe a modern technológiák és a jog kapcsolata, különös tekintettel a kiberbűnözésre és kiberbiztonságra. Szakkönyvek szerkesztője és szerzője, számos publikációja van. Első monográfiája *A kiberbűnözés aktuális kihívásai a büntetőjogban* címmel jelent meg a L'Harmattan Kiadó és a TKJTI gondozásában. Számos kutatási projektben vesz részt, amelyek az új technológiák jogi kihívásait vizsgálják. A Mesterséges Intelligencia Nemzeti Laboratórium jogi részprojektjének és a *Kockázatok és lehetőségek a mesterséges intelligencia jogi szabályozásában és gyakorlati alkalmazásában* című OTKA projektnek a vezető kutatója. Az utóbbi években több szakmai elismerésben is részesült, két alkalommal kapta meg az Új Nemzeti Kiválóság Program ösztöndíját, illetve elnyerte a Bárány Róbert-díjat is.

MEZEI Péter 2004 óta az SZTE ÁJTK Összehasonlító Jogi és Jogelméleti Intézetének munkatársa egyetemi docensi munkakörben. 2021. július 1. óta a Szegedi Tudományegyetem Doktori Intézetének igazgatója. 2018. november 1. óta az Összehasonlító Jogi és Jogelméleti Intézet intézetvezető-helyettese. Doktori fokozatát 2010-ben szerezte. Monográfia formájában publikált értekezése 2012-ben elnyerte az SZTE ÁJTK Pro Scientia Nívódíját. 2016 novemberében sikerrel tartotta meg habilitációs előadásait Szegeden. Habilitált doktor oklevelét

2017. június 30-án vette át. A habilitációs eljárás alapját képező monográfiáját 2016-ban a Médiatudományi Intézet adta ki. A kötet angol nyelvű, frissített és bővített változata 2018 februárjában jelent meg a Cambridge University Pressnél. (A kötet második kiadása 2021 végére várható.) 2014 decemberében a Turun Yliopisto (University of Turku, Finnország) címzetes egyetemi docensi (dosentti) címet adományozott részére. Az Université Jean Moulin Lyon és a Bocconi University (Milánó) jogi karának meghívott előadója. Évekig a University of Toledo College of Law meghívott előadója volt. Fő kutatási területe az összehasonlító és digitális szerzői jog. Összes publikációjának száma 180 (köztük 4 monográfia, 11 szerkesztett mű, 45 tankönyv-, könyv- és kommentárfejezet, illetve enciklopédia-szócikk, 83 tanulmány, 14 recenzió és 11 tudományos publicisztika, 12 publikált szakértői vélemény), amelyek közül 60 idegen nyelven jelent meg. 2010-től a Szerzői Jogi Szakértő Testület tagja. E munka keretében 18 szakértői vélemény elfogadásában vett részt előadóként vagy szavazó tagként.

MOLNÁR Péter a Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Doktori Iskolájának doktorandusza. Jogi diplomáját 2008-ban szerezte a Miskolci Egyetemen, emellett közgazdász végzettséggel is rendelkezik. Több mint tíz évig dolgozott vezető köztisztviselőként önkormányzati hivatalokban.

MRÁZ Attila PhD egyetemi adjunktus (ELTE BTK Filozófia Intézet, Újkori és Jelenkori Filozófia Tanszék), filozófus és jogász. Kutatásai a nemzetközi emberi jogok, az alkotmányjog, a demokráciaelmélet, a jogelmélet és a demokratikus politikai etika határterületeit érintik. Publikációi a választójog igazolásaira és korlátaira, a választójog egyenlősége és az egyenlő bánásmód közötti összefüggésekre, a választási etika kérdéseire és a demokratikus közbeszéd szabályozási kihívásaira összpontosítanak. Tanulmányai többek között a *Legal Theory* és a *Moral Philosophy and Politics* szakfolyóiratokban jelentek meg. Korábbi posztdoktori kutatásait a Harvard University, a Tel Aviv University és a Sciences Po Paris egyetemeken folytatta.

NÁDORI Péter újságíró, médiaszakember, médiakutató. Kutatási területei: a tömeges internetes kommunikáció (kommentek, közösségi szolgáltatások) jogi és társadalmi kérdései; a professzionális média helyzete és kihívásai a 21. században.

NOGEL Mónika PhD jogász, európai uniós adatvédelmi szaktanácsadó. A Széchenyi István Egyetem Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Kar egyetemi docense, a Nemzeti Közszerződési Egyetem Eötvös József Kutatóközpont Információs Társadalom Kutatóintézet kutatója. Kutatási területe az egészségügyi jog, a genetika és jog kapcsolódási pontjai és a szakértői bizonyítás.

PINTÉR Melinda az Eötvös Loránd Tudományegyetemen végzett politológusként, jelenleg a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Nemzetközi és Politikatudományi Intézetének tanársegédje és a Nemzeti Közszerződési Egyetemen folytat doktori tanulmányokat.

PÓK László Gábor kamarai jogtanácsos, adatvédelmi és adatbiztonsági szakjogász. Kiemelt érdeklődési területe a technológiai fejlődés hatása a személyes adatok védelméhez fűződő jog érvényesülésére, a magánszféra védelmét erősítő technológiai megoldások alkalmazása, illetve az adatvédelmi szabályok alkalmazása az elektronikus hírközlési és az infokommunikációs szolgáltatások tekintetében.

PÜNKÖSTY András 2006-ban végzett jogászként a Pázmány Péter Katolikus Egyetemen, 2010-ben elvégezte a University of Cambridge kihelyezett angol és EU-jogi képzését, majd 2014-ben doktori fokozatot szerzett a Pázmányon. 2009–2013 között ügyvédjelölt, illetve a Nemzetgazdasági Minisztériumban EU-referens. 2013-tól 2018-ig a Gazdasági Versenyhivatal munkatársa. Jelenleg adjunktus a PPKE Európai jogi Tanszékén, valamint kutató az egyetem Versenyjogi

Kutatóközpontjában és tudományos munkatárs a Nemzeti Közszerológati Egyetem Információs Társadalom Kutatóintézetében.

STRIHÓ Krisztina az NKE ÁNTK Európai Köz- és Magánjogi tanszékének tudományos munkatárs. 2006 óta több egyetemen végzett oktatói és kutatói munkát (NKE, SZTE, KJE). Fő kutatási területei az arculatáviteli szerződés, a digitalizáció az Európai Unióban, továbbá a hazai és a nemzetközi örökbefogadás. A PhD-dolgozatát *A merchandising szerződés* címmel készítette és védte meg sikerrel 2011-ben.

SZENTGÁLI-TÓTH Boldizsár a Társadalomtudományi Kutatóközpont Jogtudományi Intézetének tudományos munkatárs, a Nemzeti Közszerológati Egyetem kutatója, valamint az Eötvös Loránd Tudományegyetem megbízott oktatója. Tudományos fokozatát 2019 februárjában szerezte, disszertációjának témája a minősített többséggel történő törvényalkotás volt. Disszertációját az Eötvös Kiadó jelentette meg könyv formájában, angol nyelvre fordítása jelenleg is folyamatban van. Az alkotmányjog különböző részterületein számos publikációja jelent meg magyar, angol és spanyol nyelven, hazai és nemzetközi (portugál, román, szlovén, szlovák, spanyol és osztrák) folyóiratokban és kötetekben egyaránt. Számos kutatási projektben vett részt, köztük Chronowski Nóra demokráciaelvet vizsgáló 128796. kódszámú kutatásában; vezetője a pandémia alatti választásokról szóló Visegrád projektnek; a szólásszabadság digitális térben való érvényesülését vizsgáló magyar-szlovén bilaterális kutatási projektnek; a 138366. kódszámú, az összehasonlító alkotmányjog legújabb perspektíváit vizsgáló OTKA kutatásnak. Több mint száz publikáció szerzője vagy társszerzője, kutatási eredményeit számos alkalommal ismertette hazai, illetve több mint 20 alkalommal nemzetközi konferenciákon is. 2018 júniusában előadóként szerepelt a X. Alkotmányjogi Világkongresszuson Szöulban, 2018 októberében pedig az Alkotmányjogászok Afrikai Kongresszusán Botswana-ban. Az utóbbi években több szakmai elismerésben is részesült, háromszor kapta meg az Új Nemzeti Kiválóságprogram ösztöndíját, kétszer a Magyar Jogászegylet fődíját, illetve elnyerte az Akadémiai Ifjúsági Díjat is.

SZIKORA Tamás a Nemzeti Közszerológati Egyetem Eötvös József Kutatóközpont Információs Társadalom Kutatóintézetének tudományos segédmunkatárs, emellett az Államtudományi és Nemzetközi Tanulmányok Kar Közigazgatás-tudományi Doktori Iskolájának doktorandusza.

TÖRÖK Bernát 2003-ban szerezte jogi diplomáját a Pázmány Péter Katolikus Egyetemen. Előbb az Országos Rádió és Televízió Testület munkatárs, majd 2010 és 2018 között az Alkotmánybíróság főtanácsadója volt. 2016–2017-ben a Yale Law School vendégkutatójaként dolgozott. Doktori fokozatát 2018-ban szerezte. Az NKE ÁNTK Alkotmányjogi és Összehasonlító Közjogi Tanszékének docense és az Információs Társadalom Kutatóintézet vezetője. Kutatási területe a szólásszabadság és az információs társadalom alapjogi kérdései.

ZÓDI Zsolt jogász az NKE tudományos főmunkatárs, diplomáját a Miskolci Egyetemen, PhD-fokozatát a Pécsi Tudományegyetemen, habilitációját az ELTE-n szerezte. Húsz éven át dolgozott az elektronikus jogi kiadás területén. Jelenlegi kutatási területei az információs társadalom szabályozási kérdései, jogi technológiák és szövegempirikus jogi kutatások. Két monográfia és száz tanulmány és könyvrészlet szerzője.

Előszó

A Nemzeti Közszolgálati Egyetem Információs Társadalom Kutatóintézete idén is tanulmánykötetben dolgozza fel a digitális világ társadalmi hatásaival és szabályozási kihívásaival kapcsolatos egyik fontos kérdéskört. A mesterséges intelligencia alapjogi összefüggéseit elemző korábbi kötet után ezúttal az internetes platformok meghatározóvá váló szerepét és annak sokrétű következményeit vizsgáljuk. Nagy örömünkre szolgál, hogy az információs társadalom működési mechanizmusainak és szabályozási lehetőségeinek megértésében nemcsak a kutatóintézet saját kutatói csapatára számíthatunk, hanem azokra a kiváló kollégákra is, akik mind a – most már hagyománnyá váló – éves konferenciáinkon, mind pedig tanulmányköteteinkben társul szegődnek a közös gondolkodáshoz. A jelen kötet négy részben, összesen húsz tanulmánnyal tárja föl, milyen társadalmi és szabályozási kérdésekkel szembesítenek minket digitális életünk megkerülhetetlen szolgáltatói, az online platformok. Az első rész a platformoknak az információs társadalomban és közigazgatásban játszott sajátos szerepét, a második a gazdaság működésére gyakorolt hatásukat, a harmadik a társadalmi nyilvánosságot egyre jobban meghatározó befolyásukat járja körül, a negyedik részben pedig egyes fontos kockázatokat, kihívásokat elemzünk egy-egy tanulmánnyal.

A tanulmányokon több vezérmotívum is keresztülhúzódik, amelyek közös ívet adnak az egyes részeknek. Az első, hogy a tanulmányok és a szerzők többsége már nem a sötétben tapogatózik, és nem egy egymástól gyakran radikálisan eltérő fogalomkészletet és beszédmódot használ a platformokat elemezve. Ennek oka, hogy kialakult egy viszonylag szilárd szókészlet (beleértve magát a platformot mint kifejezést) és (jog)tudományi beszédmód, amelyet a szerzők magabiztosan beszélnek. Megszilárdult tematikákat és viszonylag egységesen használt fogalmakat találhatunk tehát. A második motívum az, hogy ez a magabiztosság részben arra vezethető vissza, hogy kialakulóban vannak azok a jogszabályok, amelyek már kifejezetten a platformok által felvetett problémákra reagálnak. A „platform” jogi fogalom (is) vált. Nem csoda, hogy a tervezetként létező vagy már hatályban is lévő jogszabályokat a könyv szinte minden tanulmánya bőven emlegeti. Végül a harmadik motívum, hogy a platformokat most már valóban minden jogág „felfedezte” magának. A platformokról szóló jogi diskurzusban és a jelen kötetben továbbra is nagy hangsúlyt kapnak a szólásszabadsággal kapcsolatos kérdések, azonban ehhez ma már egyre kiterjedtebb körben társulnak hasonlóan jelentős problematikák. Olvashatunk *par excellence* magánjogi elemzést, versenyjogi, szerzői jogi, büntetőjogi, munkajogi, sőt közigazgatási jogi problémákat felvonultató tanulmányokat, és olyanokat is, amelyek semmilyen hagyományos jogágba nem sorolhatók, tulajdonképpen a *sui generis* platformjog terepén mozognak.

Az első rész a *Platformok az információs társadalomban* címet kapta, és két általános jellegű tanulmány mellett két olyan tanulmányt olvashatunk itt, amely

a platformok közigazgatásra gyakorolt hatásaival foglalkozik. Zódi Zsolt bevezető tanulmánya a platformfogalom formálódásáról szól: egyrészt arról, hogy a kifejezés hogyan vált társadalomtudományiból jogi fogalommá, másrészt arról, hogy a szociológia és a gazdaságtudomány „koordinációs mechanizmusainak” sorába hogyan illeszkedik bele a platform mint új koordinációs mechanizmus. Gosztonyi Gergely tanulmánya a platformokat még jelenleg is szabályozó, az elektronikus kereskedelemről szóló irányelv két központi jogintézményének, az általános monitorozási kötelezettség hiányának és az értesítési-eltávolítási eljárásnak az Európai Unió Bíróságán formálódó gyakorlatát dolgozza fel. A két közigazgatási tárgyú tanulmány közül az első, Hoffman Istváné a közigazgatás és a platformizálódás egy rendkívül érdekes aspektusára hívja fel a figyelmet: arra, hogy a platformok kiépülése, illetve az, hogy a közigazgatás kénytelen maga is a platformokra támaszkodni, óhatatlanul gyengíti a helyi öngazgatást, mintegy „lopakodó” centralizációt valósít meg. Csáki-Hatalovics Gyula Balázs, Molnár Péter és Czékmann Zsolt e részt záró írásukban szintén egy nagyon konkrét, közigazgatáshoz kapcsolódó és a platformokkal szorosan összefüggő jelenséget elemeznek, mégpedig azt, amikor a közigazgatási szervezet vagy önkormányzat a közösségi médián keresztül kommunikál az állampolgáraival.

A második rész, amely a platformoknak a gazdaságban betöltött szerepével foglalkozik, öt tanulmányt ölel fel. A sort Kiss György írása nyitja, amely a „gig-economy”, azaz a platformok által közvetített vagy azokon végzett munka jogi szabályozási kérdéseit taglalja. Harkai István és Mezei Péter tanulmánya az EU új szerzői jogi irányelvét elemzi a platformok szempontjából, és érdekessége az a 17 platformra kiterjedő empirikus kutatás, amely ezeket a végfelhasználók által élvezett rugalmasság szempontjából vizsgálja. Menyhárd Attila tanulmánya a platformok, elsősorban az online piacterek magánjogi felelősségének kérdését elemzi, megpróbálva elhelyezni azt a jelenlegi magánjogi felelősségi és intézményi megoldások között. A Gombos Katalin és Strihó Krisztina alkotta szerzőpáros pedig tanulmányában az EU különböző szabályozási törekvéseiből gyűjti össze a platformokkal összefüggő magánjogi elemeket. Végül ezt a részt Pünkösty András fejezete zárja, a platformok által felvetett versenyjogi problémákat és az ezekre születő versenyhatósági és bírósági válaszokat számba véve.

A harmadik részt a platformok és a szólásszabadság rendkívül gazdag összefüggérendszerének szenteljük. Török Bernát a közösségi média és a felhasználó viszonyában rejlő alapjogi jellemzőket emeli ki, és azt vizsgálja, mennyire reagál ezekre az uniós jogalkotás. Szikora Tamás a platformszabályozás egy új irányáról ír Donald Trump elnök Facebookról való kitiltásának példáján keresztül. Pintér Melinda azt járja körül, előrébb viszi-e, és ha igen, mennyiben, a közösségi média a demokratikus politikai vita ügyét. Nádori Péter ezt követően a legnagyobb közösségimédia-platform moderálási gyakorlatát veszi górcső alá hazai kutatási adatok tükrében. Végül Koltay András a platformok és a véleménynyilvánítás kérdését egy speciális, egyre nagyobb hangsúlyt érdemlő keretben, a munkaviszony keretei között veti fel.

A negyedik rész a platformokkal kapcsolatban felmerülő és különböző jogágakba (büntetőjog, adatvédelem, alkotmányjog) sorolható problémákat feszegető tanulmányokat tartalmazza, amelyeket az köt össze, hogy a platformokat elsősorban kockázatok és veszélyeket hordozó társadalmi jelenségekként ábrázolják. G. Karácsony Gergely az arcfelismerő rendszerek, a Mezei Kitti és Szentgáli Boldizsár alkotta szerzőpáros a dezinformáció és a kibertámadások, Nogel Mónika pedig az internetes családfakutató oldalak kockázatait taglalja. Mráz Attila tanulmánya amellet érvel, hogy az online felületeken folytatott választási kampányok a demokrácia védelme érdekében szabályozásra szorulnak. Pók László Gábor egy mondhatni örökzöld téma, a személyes adatok és a platformok ellentmondásos kapcsolatát elemzi írásában. A kötetet Domokos Márton tanulmánya zárja, amely a platformokon működő, mesterségesintelligencia-alapú algoritmusokkal kapcsolatos újabb követelményeket gyűjti csokorba.

A szerkesztők

[Vákát oldal]

I. rész
Platformok az információs társadalomban

[Vákát oldal]

Zódi Zsolt

A platform mint elméleti konstrukció és mint narratív keret – A platformfogalom kialakulásának története

A tanulmány két, egymással összefüggő aspektusból elemzi a platform jelenségét. Egyrészt a platformnak mint gazdaság- és társadalomszervezési mechanizmusnak, illetve az ezt leíró elméleti kereteknek van sajátos történetük. Ebben a történetben a platform egy koordinációs mechanizmus a sok közül; olyan digitális architektúra, amelyet az információs kapitalizmus szült, és amely olyan mechanizmusokkal versenyez, vagy lép interakcióba, mint a bürokrácia vagy a piac. Ez a szál elsősorban bizonyos szerzők elméleti konstrukcióinak egymásra is reflektáló története. Másrészt a platformnak mint kifejezésnek és egyben mint narratív keretnek is rendkívül érdekes a története: a szó évszázadok óta létezik az angol nyelvben, és az, hogy ezeket az új internetes szolgáltatásokat épp platformnak hívjuk, egy hosszabb folyamat és egy konkrét döntés eredménye. A kifejezés története azonban még messze nem ért véget: manapság láthatjuk – különösen az európai jogban – a jogi fogalomvá válását.

Bevezetés

Ebben a tanulmányban két egymással is összefüggő aspektusból szeretném elemezni az internetes platformokat mint jelenséget, és elmesélek két „történetet”.

Egyrészt a platformnak *mint gazdaság- és társadalomszervezési mechanizmusnak*, illetve az ezt leíró elméleti kereteknek van sajátos történetük. Ebben a történetben a platform *egy* koordinációs mechanizmus a sok közül; olyan digitális architektúra, amelyet az információs kapitalizmus szült, és amely olyan mechanizmusokkal versenyez, vagy lép interakcióba, mint a bürokrácia vagy a piac. Ez a szál elsősorban bizonyos szerzők elméleti konstrukcióinak egymásra is reflektáló története.

Másrészt a platformnak *mint kifejezésnek* és egyben mint narratív keretnek is rendkívül érdekes a története: a szó évszázadok óta létezik az angol nyelvben, és az, hogy ezeket az új internetes szolgáltatásokat épp platformnak hívjuk, egy hosszabb folyamat és egy konkrét döntés eredménye, és a kifejezés története még messze nem ért véget: manapság láthatjuk – különösen az európai jogban – a *jogi* fogalomvá válását.

A tanulmány szerkezete e két történethez igazodik. Előbb a platformfogalom mint gazdaságszervezési (vagy koordinációs) mechanizmus, azaz mint elméleti

konstrukció kialakulásával foglalkozom, néhány kulcsszerző felvillantásával. A történet alapszála az, hogy Max Weber óta gazdag irodalom foglalkozik a gazdaság- és társadalomszervezési (kontroll-) mechanizmusok elemzésével. Webernél még a bürokrácia áll a középpontban, de igen hamar feltűnik mellette vagy vele szembeállítva a piac és más mechanizmusok is. Ebben a fogalmi keretben tehát a platform egy új kontroll- vagy koordinációs mechanizmus, azaz a tudományos reflexió egyik eszköze.

A tanulmány második része eggyel alacsonyabb absztrakciós szinten elemez: egyrészt a platform szó *etimológiáját* meséli el, amelyből kitűnik, hogy milyen gazdag jelentéstartományai voltak már azelőtt is, hogy a mai internetes architektúrákat jelölték volna vele. A második rész nagyobb része arról szól, hogy hogyan lett az EU online világgal és a digitális gazdasággal kapcsolatos szabályozásának mindössze hat év leforgása alatt az egyik kulcsfogalma a „platform”. Ez a rész tehát a platform mint *jogi fogalom* megszületésének történetével zárul.

A platform mint elméleti-tudományos konstrukció

A platformok felemelkedése egyértelműen összefüggésben van egy irányítási (információs, kontroll-) válsággal. James Beniger elmélete szerint¹ nem ez az első ilyen típusú válság. A 19. század közepének nagyvállalatai az energia és az anyag elszabadulása által okozott válságra válaszul dolgozták ki azokat a modern igazgatási (kontroll)módszereket, amelyeket Max Weber „bürokratikus igazgatásnak” vagy csak egyszerűen „bürokráciának” nevez majd el, és amely igen hamar gyökeret ver az állami szervezetrendszerben is. A bürokrácia, azaz a személytelenül, gépszerűen, kiszámítható szabályok alapján működő, differenciált munkamegosztáson és hierarchián alapuló szervezet, amely szinte bármilyen célra használható, a 19–20. század fordulójának egyik legfontosabb kulturális vívmánya volt. Átalakította az államok, a gazdaság és a társadalom képét is: az erőforrások számbavétele és elosztása, az állam és a magánszervezetek igazgatása ezen a mechanizmuson keresztül történt, és nagyjából ma is.

A 21. század elején az internet megjelenése, majd méretének növekedése újra válságba sodorta az információkezelést és a lassan webre költöző gazdaságot. Erre a válságra új mechanizmus, egy új irányítási módszer született: a platform. Miben nyilvánult meg ez a válság? Elsősorban abban, hogy egyszerűen túl sok adat és információ lett hozzáférhető, túl sok dokumentum, ember, erőforrás lett elérhető mindenki számára az interneten keresztül, túl sok ember kapcsolódott össze, akik túl sok interakcióba léptek egymással, amely interakciókat lehetetlen volt már a régi módszerekkel kontrollálni. Érdekes történet például, ahogy a kezdeti, még szerkesztők által készített internetes keresőszolgáltatásokat felváltják az automatikus

¹ James Beniger: *Az irányítás forradalma*. Budapest, Gondolat–Infonia, 2004.

(algoritmikus) indexelésen alapuló keresőmotorok.² Ez a történet szinte pontosan megismétli azt az 50 évvel korábbi, amikor a számítógépes szövegfeldolgozás hajnalán szintén előbb kézi indexekkel próbálták meg nagy tömegű szöveget kontrollálni,³ míg a gépi indexelés el nem söpörte ezeket a kísérleteket. Azok az ismert terek és korlátok, irányító és koordináló mechanizmusok, amelyek a hétköznapi életben és az offline számítógépes világban vagy akárcsak a korlátos méretű „kis” interneten jelen voltak, és amelyeken a bürokratikus igazgatás is nyugszik (például a hatáskör vagy a területi illetékesség formájában), meggyöngyültek, vagy egyenesen elveszítették az értelmüket. Az internet hatalmas, kaotikus tenger lett, amelyen nem lehet semmit megtalálni, és amelyen minden egyszerre akar az ember életébe befurakodni.

Ennek a válságnak a megoldási eszköze lett tehát a platform, amely – ahogy azt David Stark és Ivana Pais kimutatják – egyesíti a korábbi szervezési mechanizmusok sok tulajdonságát, de egyiknek sem feleltethető meg, mert egy új, önálló (*sui generis*) minőség és típus. Ebben a részben, Starkkal és Paissal egyetértve, de őket néhány ponton kiegészítve, azt szeretném bizonyítani, hogy bizonyos korrekciókkal, visszanyúlva Weber és Mises munkásságához, majd felhasználva Beniger, Lessig és Cohen elméleteit is, Kornai koordinációs mechanizmusokról szóló gondolatai meglepően jól használhatók az internetes platformok világában ennek az elméleti konstrukciónak a megértésére. A fő mondanóm, amelyet korábban több cikkben is kifejtettem, továbbra is az, hogy a platformot elsősorban *új koordinációs mechanizmusként* érdemes felfogni, amelynek középpontjában az algoritmusok állnak. Itteni célom megmutatni, hogy ennek az elgondolásnak milyen esztétörténeti előzményei vannak. Ez a történet tehát elsősorban szociológusok, közgazdászok és jogászok gondolatainak összefonódásáról vagy vitáiról szól. Ha a közös elemet keressük a munkásságukban, akkor azt mondhatjuk, hogy végső soron mindannyian ugyanarra az absztrakt kérdésre keresték a választ: milyen, az emberektől részben független, de persze általuk működtetett rendszerszerű, kisebb összekapcsolódó elemekből álló *mechanizmusok* (infrastruktúrák, architektúrák, ösztönző erők, szabályok, hiedelmek, attitűdök) biztosítják a rendet, a társadalmi együttélést és együttműködést, a folyamatok kiszámítható lefutását és a gazdaság működését, a korlátosan rendelkezésre álló erőforrások elosztását, és ezeknek milyen változatai, variációi képzelhetők el (vagy alakultak ki az idők folyamán), illetve hogy ezek milyen viszonyban vannak egymással. Összesen hat kulcsszerzőt említek meg ebben az írásban: Max Weber, Ludwig von Mises, Kornai Jánost, Polányi Károlyt, James Benigert, Lawrence Lessiget és Julie Cohent, majd egy olyan szerzőpáros cikkével

² Tom Seymour – Dean Frantsvog – Satheesh Kumar: History of Search Engines. *International Journal of Management & Information Systems*, 15. (2011), 4. 47–58.

³ Lásd például Zódi Zsolt: A Google, a jogi adatbázisok és a szöveg számítógépes uralásának három módja. *Infokommunikáció és jog*, 8. (2011), 46. 175–178.

zárom a sort (Stark és Pais), akik részben ugyanezekre a szerzőkre támaszkodva az itt leírtakhoz nagyon hasonló elméletet fejtettek ki nemrégiben.

Ezek a szerzők mindig a koruk valamilyen fontos kérdésére keresték a választ, és eközben jutottak el a kontrollmechanizmusok elemzéséig. Ezért elméleteik bizonyos szempontból korlátozottak. Ugyanakkor mindig tudtak valami ezen túlmutatót, általános érvényűt is mondani. Weber a modern bürokrácia születésének pillanatában teoretizálja azt, ugyanakkor felismeri, hogy a bürokrácia nem csak a gazdaságra vagy az államra jellemző, hanem általános „uralmi forma”. Mises a *new deal* és az egyre kiterjedtebben szabályozó állam és állami tulajdon problémáira reflektál, de maradandóan állítja szembe egymással a piac és a bürokrácia mechanizmusait. Polányi könyve a kapitalizmus kialakulásának folyamatáról szól, de eközben a gazdaság működésének alapvető mechanizmusairól is tesz később széles körben használt kijelentéseket. Kornai a szocialista gazdaság szemszögéből közelít, és állítja fel koordinációs-mechanizmus tipológiáját, ugyanakkor felismeri, hogy a piacon és a bürokrácián kívül más „koordinációs mechanizmusok” is létezhetnek. Beniger az információs társadalom gyökereit kutatja, és ekkor látja meg a bürokráciát mint kulcsmozzanatot egy információs válság megoldásában. Lessig az épp csak elinduló internet világában az algoritmusok (kódok) magatartás-szabályozó (így szintén irányítási mechanizmusként működő) jellegzetességét bontja ki, és azzal a maradandó gondolattal gazdagítja a jogelméletet, hogy a kódok nagyon hatékony magatartás-befolyásoló mechanizmusok. Végül Julie Cohen számára a platformok már szabályozási kérdésként merülnek fel, ugyanakkor ő az, aki felismeri, hogy a platformok nem egyszerűen újfajta webes szolgáltatások, hanem az információs kapitalizmus új alap-infrastuktúrái (koordinációs mechanizmusai).

Természetesen ez a történet ezekkel a szereplőkkel egy általam konstruált narratíva, és lehetséges, hogy sok ponton ingatag. Kornai nem hivatkozza Miseset, de erősen támaszkodik Polányira és Weberre, ahogy Beniger és a többi szerző sem hivatkozza Kornait. Cohen, bár támaszkodik Lessigre, a könyvében csak ritkán hivatkozza, ahogy Benigert is, bár Beniger hatása jobban érződik a gondolatain. Beniger egyáltalán nem támaszkodik Polányira, ugyanakkor Weber központi helyet foglal el elméletében. Lessig pedig egyáltalán nem hivatkozza az őt megelőző szerzőket (csak Cohen egy korábbi tanulmányát), lévén elsősorban alkotmány- és internetjogász. Abban, hogy ezeknek a szerzőknek a gondolatai mégis összeállnak egy konzisztens rendszerré, Kornai Jánosnak kulcsszerepe van. Ő az, aki egyrészt behozza a bürokrácia és a piac mellé az „etikai” koordinációt mint mechanizmust – amelynek a platformokon óriási jelentősége lesz –, másrészt ő az, aki ezeket a mechanizmusokat egy egységes szempontrendszer szerint írja le, amely (némi kiegészítéssel) remekül használható a platformok jelenségének megértéséhez is.

Piac és bürokrácia

Max Weber

Az első történet kiindulópontja tehát Weber. Köztudomású, hogy a bürokrácia fogalmát abban az értelemben, ahogy itt használjuk – azaz általános szervezési mechanizmusként –, ő alkotta meg. Weber a bürokráciát egy nagyobb folyamat, a racionalizálódás egyik megnyilvánulásaként fogja fel, és uralmi (kontroll-) eszközként tekint rá.⁴ A bürokratikus szervezet fő jellegzetessége, hogy benne a központi szerepet *a szabályok* és az ügyekhez köthető *okiratok* játsszák: szabályok hozzák létre (konstituálják) magát a szervezetet is, és szabályok vezérlik az „ügyek” lefutását, amelyek okiratokon jelennek meg. Weber több ponton is utal rá, hogy a bürokratikus szervezet személytelen gépként működik. Fontos azt is megjegyezni, hogy Weber – alighanem épp az USA-ban 1904-ben tett útjának hatására⁵ – a bürokráciát „többfunkciós” mechanizmusnak tekintette, amely nemcsak a közigazgatásban, hanem az üzleti szervezetekben is használatban van: sőt több helyen is utalás található arra, hogy valójában a modern kapitalista nagyvállalat elképzelhetetlen lenne bürokrácia nélkül, hiszen ennek hiányában még a profitot sem lehetne megfelelően kiszámolni.

Ludwig von Mises

A bürokrácia mint fogalom sorsa ezután különös irányt vesz. A szovjet kommunista állam a gazdasági folyamatok megszervezését is a bürokráciára bízta. De a bürokrácia gazdaságszervezésben játszott szerepe a new deal hatására az USA-ban is megnövekszik. Ennek tudható be, hogy megjelennek azok az elméletek, amelyek a bürokráciát *a piaci mechanizmusok ellenéteként* teoretizálják. Így tesz Ludwig von Mises osztrák származású közgazdász is, már az USA-ban 1944-ben kiadott könyvében, a *Bureaucracy*-ban.⁶

A kapitalista berendezkedés legfőbb sajátossága – írja Mises –, hogy a gazdasági döntéseket egy információgazdag környezetben kell meghozni: „A technológia megszámlálhatatlan lehetőséget biztosít azzal kapcsolatban, hogy milyen, a fogyasztók javát szolgáló termék előállítására fordítsuk a természeti erőforrásokat, a tőkét és az embereket, és hogyan.”⁷ Ebben a helyzetben nem tudunk minden tényezőt figyelembe vevő döntéseket hozni, ezért voltaképpen csak két információra támaszkodunk: az árakra és az elért profitra. Az árakba és a profitba sűrítve jelenik

⁴ Max Weber: *Gazdaság és társadalom. A megértő szociológia alapvonalai*. Budapest, KJK, 1987. 230.

⁵ Lawrence A. Scaff: *Max Weber in America*. New Jersey, Princeton University Press, 2011.

⁶ Ludwig von Mises: *Bureaucracy*. New Haven, Yale University Press, 1944.

⁷ Von Mises (1944): i. m. 22.

meg az az információ, hogy milyen projektet indítsunk el, hol és milyen anyagokkal, milyen munkaerővel valósítsuk meg. Ez az „üzleti menedzsment” (*business management* vagy *profit management*), amelyben a döntések decentralizáltan születnek meg, a menedzser pedig legtöbbször delegálja az alsóbb szintekre az üzleti döntések meghozatalának jogát. Ezt a tevékenységet – legalábbis Mises szerint – nem kötik szabályok, kizárólag a profit vezérli.

A bürokráciát mint „adminisztratív és szervezési technikát” ezzel szemben⁸ a *szabályok* és a *költségvetés* kettős korlátja tartja kordában és irányítja. A bürokratikus szervezet céljai nem mérhetők profitszemponatokkal. Egy sor olyan társadalmi cél van, amelyek egyszerűen nem monetarizálhatók, sőt, gyakran még numerikus (statisztikai) jellemzőkkel is nehezen foghatók meg, így megvalósításuk bürokratikus szervezetek feladata. Itt a költségek „értelmes” elköltését nem igazolja vissza a profit, és a mögötte álló vevőelégedettség, ezt máshogy kell mérni.

Nem csoda, hogy Mises végső következtetése az, hogy a piaci mechanizmus – ahol a profit, és ezen keresztül a vevők jóléte a legfőbb szempont – alkalmas egyedül a gazdaság koordinálására. A bürokrácia alkalmatlan erre, és meg kell maradnia a közügyek területén.

Polányi Károly

Polányi már több ponton éppen Misessel polemizálva fejti ki elméletét, amelynek itt csak a különböző „integrációs sémákat” taglaló része érdekes. Ezeket a mechanizmusokat, társadalmi gyakorlatokat Polányi a premodern gazdaság működésének magyarázatául állítja fel. Elméletében ugyanis a piac mint absztrakt mechanizmus csak a modern kapitalizmussal jelenik meg, a korai társadalmakban az árucserét, a gazdaság működtetését a „reciprocitás” és a „redistribúció” sémái végzik. Polányi elméletében a premodern társadalmakban a gazdaság összekeveredik a többi társadalmi szférával, és működésének valójában nem gazdasági motívumai vannak. „Egy ember gazdasági aktivitása főszabályként a társadalmi kötelekbe alámerülve létezik. Nem azért cselekszik, hogy védje az anyagi javak birtoklásához fűződő egyéni érdekeit; hanem azért hogy társadalmi helyzetét, társadalmi igényeit, társadalmi javait biztosítsa. Csak annyiban értékeli az anyagi javakat, amennyiben szolgálják ezt a célt.”⁹ A reciprocitás a kis közösségeken belüli szívességek egyensúlyi hálózata, a redistribúció pedig főként a nagy birodalmakban bír gazdaságszervező erővel. Kornainál a reciprocitásból lesz az etikai, míg a redistribúcióból a bürokratikus koordinációs mechanizmus.

⁸ Von Mises (1944): i. m. 45.

⁹ Karl Polányi: *The Great Transformation. The Political and Economic Origins of Our Times*. Boston, Beacon, 2001. With the Foreword of Joseph E. Stiglitz. 48. (Kindle edition).

Polányi a „nagy átalakulást”, azaz a modern kapitalizmus kialakulását két egymással is összefüggő tényező együttesének tulajdonítja. Egyfelől, mondja, a föld, a munka és a pénz, amelyek addig vagy forgalomképtelenek vagy nagyon korlátozottan forgalomképes jószágok voltak, árucikkékké válnak (*commodities*), másfelől a piac, amely addig a fizikai árucseré helyszíne volt, virtualizálódik. Amikor azután nagyjából a 19. század elején az összes fejlett országban lezajlik a céhek visszaszorítása, és a föld és a munka is szabadon adható-vehető jószág lesz, a gazdaság addig társadalmi gyakorlatokba ágyazott szférája is elkülönül a többi társadalmi szférától, és teret nyer az a gondolat, hogy azt a „láthatatlan kéznek”, a szabad piac mechanizmusának kell szabályoznia.

Polányi programja szintén világos: ő már Misesre és tanítványára, Hayekre reflektál. Végző soron arra futtatja ki a gondolatmenetét, hogy a szabadpiac egyrészt tiszta formájában soha nem létezett, másrészt – ahogy azt a *Great Transformation* előszavában Joseph E. Stiglitz is kiemeli¹⁰ – hogy Polányi szerint nem is lenne önmagában működőképes: valamilyen mértékű állami beavatkozásra (*redistribúcióra*) mindenképp szükség van.

Kornai János

Kornai gondolatai a 60-as évektől kezdődően a szocialista rendszer politikai gazdaságtana és főként a létező szocializmus gazdaságának látványos kudarcai körül forogtak. A 80-as évek elején keletkezett írást is ebben a gondolati ívben kell elhelyezni. A koordinációs mechanizmusok elméletével távolabbi célja az volt, hogy bebizonyítsa, a bürokratikus koordináció a gazdaság szférájában sokszor kontraproduktív. Cikkét ezzel zárja: „Sok olyan terület van, amelyen a piaci mechanizmusnak több lenne az előnye, mint a hátránya. Ezért érdemes és szükséges munkálkodnunk a bürokratikus koordináció lényeges visszaszorításán és a piaci koordináció nagymérvű kiterjesztésén.”¹¹

Bár Kornai egy lábjegyzetben elsősorban Polányi integrációs sémáit jelöli meg gondolati forrásként,¹² a bürokrácia és a piac szembeállításában abban a kontextusban, ahogy ő teszi, inkább hasonlít arra, ahogy Mises teoretizálja a problémát. (Ahogy Kornai őszinte és tiszta prokapitalizmusa is inkább az utóbbi, liberális körhöz sorolja be őt.) Kornai ugyanis szembeállítja egymással a két fő koordinációs mechanizmust, akárcsak negyven évvel korábban Mises. Mégis, Kornai konstrukciója egyrészt azért jobban használható, mint Misesé, mert ő már a szocialista gazdaság fejleményeit is figyelembe veszi, másrészt meg azért, mert nemcsak a bürokratikus és a piaci

¹⁰ Polányi (2001): i. m. 102.

¹¹ Kornai János: Bürokratikus és piaci koordináció. *Közgazdasági Szemle*, 30. (1983), 9. 1038.

¹² Kornai (1983): i. m. 1028.

koordinációt vizsgálja, hanem behozza az etikai (és az agresszív) koordináció konstrukcióit is, amely majd a platformok kapcsán különösen hasznosnak bizonyul.

Kornai „koordinációs mechanizmus” alatt „két vagy több egyén vagy szervezet egymásra hatásával járó mikrofolyamat-szabályozását”¹³ érti. A fogalmat nemcsak a gazdaságban véli használhatónak, hanem „mindennemű társadalmi transzformációs és tranzakciós” folyamat esetén, és szinonimaként az „allokációs mechanizmus”¹⁴ kifejezést is ajánlja.

Kornai négy koordinációs mechanizmust különböztet meg: a bürokratikus, a piaci, az etikai és az agresszív koordinációt.¹⁵ Kornai az egyes mechanizmusok esetén három dimenziót vizsgál, az alá-fölé rendeltség, a működést biztosító fő motiváció, hajtóerő vagy „késztetés” és a monetarizáltság, az egyes tranzakciók vagy a működés pénzben történő kifejezhetőségének vagy kifejezettségének dimenzióit. A négy mechanizmust táblázatos formában lásd az 1. táblázatban.

1. táblázat: Koordinációs mechanizmusok Kornai Jánosnál

	Alá-fölé rendeltség, vagy mellérendeltség	Hajtóerő	Monetarizáltság
Bürokratikus	Alá-fölé rendeltség	Utasítások, tiltások és írott (jog)szabályok	Nem szükségszerű, de ha van, a költségvetés
Piaci	Mellérendeltség	Pénzbeli nyereségszerzés szándéka	Mindig monetarizált
Etikai	Mellérendeltség	Erkölcsei elvek és szokások – kölcsönösség, segítségnyújtás szándéka stb.	Nagyon ritkán monetarizált
Agresszív	Alá-fölé rendeltség	Szankcióval fenyegetett parancsok, tiltások	Olykor monetarizált

Forrás: saját szerkesztés Kornai (1983): i. m. alapján

Kornai elméletéből négy mozzanatot emelek ki, amelyek előrelépést jelentenek a korábbi elméletekhez képest.

Kornai egyfelől elemeli a problémát a „piac vagy bürokrácia” antagonizmusából, mert jelzi, hogy nemcsak két ilyen mechanizmus létezik (a piac és a bürokrácia),

¹³ Kornai (1983): i. m. 1025.

¹⁴ Kornai (1983): i. m. 1025.

¹⁵ Magnum opusában, *A szocialista rendszerben* (Kornai János: *A szocialista rendszer, kritikai politikai gazdaságtan*. Budapest, Heti Világgazdaság, 1993. 122–139.) Kornai módosít a tipológián: elhagyja az agresszív koordinációt, de két újabb formával bővíti a sort, az önkormányzati és a családi koordinációval. Itteni céljaimra – hogy megmutassam, hogy a platformok elemzéséhez Kornai elmélete jó kiindulópont – jobbnak találtam a valamivel korábbi, 1983-as cikkekre támaszkodni, annál is inkább, mert a három fő koordinációs típuson (piaci, bürokratikus és etikai) kívül a többinek nincs túl nagy jelentősége ebben az elemzésben.

hanem létezhetnek más mechanizmusok is. Másrészt elszakítja a hatalmi és a perszonifikált („csoport”) mozzanatoktól, és egy értéksemleges megközelítést alkalmaz. Harmadrészt egységes szempontrendszert vezet be, amelyen keresztül az egyes mechanizmusok megítélhetők. Negyedszer felveti – vagy inkább úgy mondhatnánk, hogy visszahozza – azt a gondolatot, hogy az egyes mechanizmusok nem feltétlenül zárják ki egymást, és nincsen szó arról sem, hogy a gazdaság egészében ki kellene zárni a bürokratikus koordináció lehetőségét. A példája – hogy az úthasználatért történő fizetést célszerűbb központi elvonás és finanszírozás formájában megvalósítani, mint minden útszakaszért külön fizettetni az autósokkal – jól szemlélteti ezt.

Információ, kódok és platformok

A platform mint koordinációs mechanizmus megértéséhez a másik gondolati szál szintén Weberől indul, de a tartalma és a fő hangsúlyai is máshová esnek: itt a szerzők a bürokrácia mint információfeldolgozó gépezet működésére koncentrálnak.

James Beniger

Beniger az információs társadalom előképeit, gyökereit kutatja könyvében, és azzal a meglepő állítással áll elő, hogy bár az információs társadalmat a II. világháború utáni időszakra szoktuk tenni, az információ felértékelődése és az információ uralása a visszacsatoláson keresztül már jóval korábban elkezdődött.

Bár már Weber hangsúlyozza, hogy a bürokrácia speciális tudás alapján gyakorolt uralom,¹⁶ de az adatok, az információ és a bürokratikus igazgatás kapcsolódása Benigernél lesz explicit. Az ipari forradalom Beniger szerint „irányítási válságot” idézett elő azzal, hogy az anyag- és az energiaáramok a korábnál sokkal gyorsabbak lettek.¹⁷ A válság különösen látványos volt azokon a területeken, ahol ezek az áramok nagyon nagy szerepet játszottak, így például az amerikai vasúttársaságoknál. Beniger szerint ezek a cégek egy már korábról ismert mechanizmust, a *bürokráciát* hívják segítségül az elszabadult anyag és energia kordában tartására.¹⁸ Ahogy a válság az elosztás és a fogyasztás szféráiban is megjelenik, ezekben is megjelennek a bürokratikus kontroll egyes elemei.

Beniger szerint tehát a bürokrácia speciális információfeldolgozó mechanizmus. Könyvében nem jut el az „általános információfeldolgozó gép” (azaz a számítógép) megjelenéséig, de sejthető, hogy az ő elképzelésében a számítógép a bürokratikus

¹⁶ Weber (1987): i. m. 231.

¹⁷ Beniger (2002): i. m. 355.

¹⁸ Beniger (2002): i. m. 629.

kontroll segédeszköze lenne. Ez annál is érthetőbb, mivel könyve még az internet és a platformok megjelenése előtt íródott.

Lawrence Lessig

Lessig látszólag kilóg a fentebbi sorból, hiszen sem Weibert, sem a többi szerzőt nem idézi, és nem beszél explicit „koordinációs mechanizmusokról” sem. Beszél viszont viselkedés- (magatartás)kontrollról, és a *Code 2.0*¹⁹ című könyve ebből a szempontból fordulópontot jelent. Kiindulópontja az, hogy egy magatartást alapvetően *négyféle* eszközzel lehet befolyásolni: jogszabályokkal (joggal), nem jogi normákkal vagy szokásokkal (*norms*), a piaci törvényszerűségekkel és a fizikai tér korlátaival (*architecture*). A virtuális térnek, a *cyberspace*-nek pedig az „architektúrája” a kód. Lessig döbönti rá a világot arra, hogy az interneten a viselkedésszabályozás fő eszköze a számítógépes algoritmus lesz (*regulation by code*). Aki a kódot kontrollálja a weben, az kontrollálja az embereket is.

Meglepő, hogy Lessig mennyire ráérzett, még bőven a platformok megerősödése előtt, hogy a kódok milyen fontos szerepet fognak játszani az internet világában. Pedig amikor a könyvének első kiadását írta, a platformok lényegében még nem léteztek, és még a második kiadásnál is éppen csak hogy elkezdtek erőre kapni.²⁰

Julie E. Cohen

Lessig könyvének második kiadása után éppen 10 évvel jelenik meg Julie Cohen copyrightjogász cikke, a *Law for the Platform Economy*.²¹ Cohen ebben azt állítja (majd később a könyvében²² részletesen is kifejti) Polányit újraolvasva, hogy hasonlóan a „nagy átalakulás” időszakához, amikor a vagyoni javakban, valamint az intézmények és a jogi szabályozás szintjén is földrengésszerű változások zajlottak (a korábban említett javak, munka, föld és pénz áruvá válása, valamint a piac virtualizálódása) a platformok megjelenésével most ugyanilyen kataklizmatikus változásoknak vagyunk a szemtanúi. „Három hasonló elmozdulás keretezi a változást, amely most zajlik. A szellemi erőforrások [és a személyes adatok – Z. Zs.] tulajdonba vétele, ezzel egy időben az ipari termelés alaptényezőinek dematerializálása és adatosítása, valamint az áruforgalom mintázatainak (logikájának) beágyazása az információs

¹⁹ Lawrence Lessig: *Code 2.0*. New York, Basic Books, 2006. 122.

²⁰ A platformok a 2008-as válságot követően erősödtek meg. A Google 2004-ben, a Facebook 2012-ben ment tőzsdére. Lessig könyvének második kiadása 2006-os.

²¹ Julie E. Cohen: *Law for the Platform Economy*. *U.C. Davis Law Review*, 51. (2017), 1. 133–204.

²² Julie E. Cohen: *Between Truth and Power. The Legal Constructions of Informational Capitalism*. New York, Oxford University Press, 2019.

platformokba.”²³ Emiatt van az, mondja Cohen, hogy „a platform nem egyszerűen egy új üzleti modell, társadalmi technika vagy infrastrukturális forma (jóllehet ez is egyben), hanem a feljövőben levő információs gazdaság legfőbb szervezési formája”.²⁴

David Stark és Ivana Pais elmélete

Eszmetörténeti utazásunk utolsó állomásaként mindenképpen meg kell említeni Stark és Pais 2021-ben megjelent cikkét, amely nemcsak az itt kifejtett elmülethez hasonlít, de a források tekintetében is van hasonlóság az elmondott történethez képest. Stark régebb óta foglalkozik a platformokkal elsősorban szervezetszociológiai szemszögből, és Paisszal együtt jegyzett írásukban²⁵ is ez a hangsúlyos megközelítés. Ők önálló szerveződési formaként (*organisational form*) jellemzik a platformot, és a piaccal, a hierarchiával és a hálózatokkal állítják párhuzamba. Ennek kapcsán visszautalnak Polányira és Weberre is: a legfőbb megkülönböztető jegy az egyes formák közt az, hogy milyen mechanizmusokat használnak az erőforrások allokációjára. Míg a piacokon – mondják – az aktorok a szerződéssel allokálják az erőforrásokat, addig a hierarchiák parancsokkal, a hálózatok pedig együttműködéssel teszik ugyanezt. A platformok pedig *kooptálnak* (beemelnek), azaz úgy használnak erőforrásokat, hogy azt a hagyományos felosztásba (vásárolj, csináld meg, vagy működj együtt) nem lehet besorolni. A kooptálás mint az erőforrás-felhasználás sajátos módja kapcsán a szerzők visszautalnak Elizabeth Anne Watkins és David Stark²⁶ tanulmányára a „Möbius-szervezetről”. A platformok lényegében semmilyen formális (jogi) garanciát nem használnak az erőforrások lekötésekor, hanem azokat mintegy beemelik, befogják. A Möbius-szervezet elnevezéssel pedig a szerzők azt szeretnék éreztetni, hogy ezeknek a platformoknak, részben éppen az ilyen kooptálás miatt a határai elmosódtak, soha véget nem érők. (Persze jogilag nem, jogi szempontból az őket működtető cégeknek nagyon is vannak határai.) De a diffúz, elmosódott jelleg sok más területen is jól látszik. Például amikor a platformmunkások esetén elmosódnak a munka és a szabadidő közötti határok, vagy ahogy a nagy platformok folyamatosan kiterjesztik a tevékenységüket újabb és újabb területekre.²⁷

A platform nem piacként működik – mondják –, mert, bár gyakran emlegetik kétoldalú vagy többoldalú piacnak, a valódi működést ez csak elleplezi:

²³ Cohen (2017): i. m. 135.

²⁴ Cohen (2017): i. m. 133.

²⁵ David Stark – Ivana Pais: Algorithmic Management in the Platform Economy. *Sociologica*, 14. (2020), 3. 47–72.

²⁶ Elizabeth Anne Watkins – David Stark: The Möbius Organizational Form: Make, Buy, Cooperate, or Co-opt? *Sociologica*, 12. (2018), 1. 65–80.

²⁷ Lina M. Khan: Amazon's Antitrust Paradox. *Yale Law Journal*, 126. (2017), 3. 710–805.

„[F]ontosabb, hogy a platformok nem egyszerűen közvetítik a tranzakciókat és ezért jutalékot szednek, hanem azzal a képességükkel, hogy szisztematikusan tudják követni több millió ember lokációját, viselkedését, termelését, választásait és visszajelzéseit, a platformok kinyerik azokat az adatokat, amelyeket algoritmikusan feldolgoznak és monetarizálnak.”²⁸

A platformok továbbá nem „hierarchiák”. (Ez csaknem teljesen megfeleltethető a „bürokrácia” fogalmának.) Nem azok, hiszen egyrészt nincsen direkt utasításadási jog és hierarchikus elrendezés például a „munkáltató” és a „munkavállaló” között, másrészt az együttműködést, az erőforrás-allokációt, a hatalom mikrostruktúráit nem jogi jellegű szabályok konstituálják.

Végül a platformok nem is egyszerű hálózatok. Bár a platformoknak vannak a hálózatokéhoz hasonló jellegzetességei, a hálózatok, ahogy a szerzők fogalmazzák az „együttműködések kumulatív mintázatait”, amelyek mélyén a bizalom húzódik meg. A platformokon nem játszik szerepet a bizalom és a lojalitás, amely a hálózatokat mozgatja. A platformokon a bizalmat a gyors algoritmikus alapú értékelési rendszerek helyettesítik, a lojalitást (megbízhatóságot) pedig a különböző felhasználói csoportok különböző formákat öltő lekötése (*lock-in*).

A platformok tehát új, *sui generis társadalmi szerveződési formák*. Bennük van a három másik szerveződési forma bizonyos jellegzetessége, de egyikre sem lehet azt mondani, hogy teljesen jellemezné a platformot, mert van két jellegzetesség, amely a platformot megkülönbözteti: az algoritmikus menedzsment és a többoldalú (általában háromoldalú) felépítés.²⁹

A platformfogalom kialakulása és formálódása az európai jogban

A „platform” szó etimológiája

Egy etimológiai fejtegetés talán furcsának hathat egy jogi tanulmányban, de egyáltalán nem haszontalan a platform szó történetére, jelentésének alakulására egy pillantást vetni addig a pillanatig, amíg megkapja a „személyeket és erőforrásokat nagy tömegben összekapcsoló webes szolgáltatás” jelentését. Sokan és sokféleképpen fogalmazták ugyanis már meg, hogy nagy jelentősége van annak, hogy milyen kifejezéseket választunk a világ leírására.³⁰ Azt is tudjuk, hogy a legtöbb ilyen választás egy nyelvi közösség spontán aktusa. De vannak olyan helyzetek is – mint például a nyelvújító mozgalom Magyarországon, vagy a nyelvre különösen nagy

²⁸ Stark–Pais (2020): i. m. 50.

²⁹ Ugyanerre a következtetésre jutottam szerzőtársammal egy specifikus platformtípus, a munka-platformok kapcsán: Zsolt Zódi – Bernát Török: Constitutional Values in the Gig-Economy? Why Labor Law Fails at Platform Work, and What Can We Do about It? *Societies*, 11. (2021), 3. 86.

³⁰ Például Neil M. Richards – William Smart: How Should the Law Think about Robots. In Ryan Calo – A. Michael Froomkin – Ian Kerr (szerk.): *Robot Law*. Caterham, Edward Elgar, 2016. 16.

hatást gyakorló költők, írók nyelvi leleményei –, amikor egy szó meggyökeresedése konkrét eseményekhez vagy emberekhez köthető. A platform itt tárgyalt jelentése, legalábbis Tarleton Gillespie igen meggyőző érvelése szerint³¹, kifejezetten köthető egy konkrét eseménysorhoz.

Amikor így elnevezünk valamit, akkor nem egyszerűen címkét ragasztunk egy létező dologra, hanem magát a dolgot is befolyásoljuk, elnevezésünk visszahat a dologra magára. Különösen igaz ez azokra a technológiákra, amelyek épp születőfélben vannak: az elnevezés önálló életet kezd, befolyásolja, hogyan viszonyulunk az adott jelenséghez és annak szabályozásához is.

Az Oxford English Dictionary szerint a platform szó a 16. században jelent meg az angol nyelvben (talán francia hatásra – *platte forme*). Jelentése „emelt felület, amelyen emberek vagy dolgok állhatnak, meghatározott aktivitásra vagy tevékenységre szánt elkülönült építmény”. Ami igazán meglepő, hogy emellett a platform szónak már a kezdetektől volt átvitt jelentése is: „egy terv, egy koncepció, egy ötlet, valami, ami mintául vagy modellként szolgál”.³²

A magyar nyelvben – az Arcanum adatbázisát³³ forrásként használva – úgy tűnik, hogy a 19. század elején jelenik meg a platform szó, kifejezetten a franciából kölcsönzött formában, az „emelvény” jelentésében. Az első átvitt értelmű használat már a kiegyezés utáni időszakra tehető, amikor – szintén nyugat-európai mintákat követve a „politikai platform” jelentésében tűnik fel.³⁴ A magyar nyelvben a statisztikák szerint egyébként a rendszerváltás időszaka nagyon megnövelte a szó népszerűségét, hiszen a különböző pártok eszmei álláspontját vagy az egyes pártokon belüli, egy nézetet valló emberek csoportját igen gyakran hívták ekkoriban „platformnak”.

Ez a kettős jelentés (peron, emelvény, fennsík és politikai program, eszmerendszer, egy párton belüli csoportosulás) egészen a 90-es évekig fennmarad. 1992-ben jelenik meg Steven Wheelwright és Kim B. Clark híres könyve a termékfejlesztés forradalmasításáról, amely fordulatot hoz az angol szóhasználatban.³⁵ Ez a könyv szól először arról, hogy a termékfejlesztés egyik kulcsa az, hogy lennie kell „fő termékeknek” (*core products*) és „származtatott termékeknek” (*derivative products*).³⁶ Példaként a Sony walkman termékcsaládját hozza fel, amely valójában három alaptermékre épült, de több száz alvariánsa volt. A fő termékeket, amelyekre a származtatott termékek épülnek, a könyv platformnak nevezi. Elég valószínű, hogy a könyv ihlette később (és máig) az autóipar szereplőit is, hogy az autók alváz- és gyakran motorkonstrukcióit elkezdjék szintén platformnak hívni. Még az „ipari korszak”

³¹ Tarleton Gillespie: The Politics of ‘Platforms’. *New Media & Society*, 12. (2010), 3. 347–364.

³² Platform szócikk. *The Oxford English Dictionary*. Clarendon, 2010.

³³ Arcanum.hu

³⁴ *Az Ellenőr* (4. [1872. június], 148.) című folyóiratból származó idézet.

³⁵ Steven Wheelwright – Kim B. Clark: *Revolutionizing Product Development*. New York, Free Press, 1992.

³⁶ Wheelwright–Clark (1992): i. m. 41–42.

fejleménye az is, hogy a platform gyakran egyúttal valamilyen kvázi szabványt is jelentett.

A szoftveriparban és különösen a játékkonzolok piacán azután a platform szó – részben persze az operációs rendszerek hatására is – új jelentéssel gazdagszik. A szoftveriparban már jellemző, hogy a platformra – amely, ahogy említettem, egyúttal kvázi vagy akár igazi szabvány is – más gyártók is elkezdnek fejleszteni. A platform tehát külső gyártók számára is nyitottá válik, szoftveres alapja lesz más szoftvereknek. Ez a jelentése – hogy egy platformtulajdonos nem csak saját céljaira használja a platformot, hanem megnyitja külső gyártók számára – a játékkonzolok megjelenésével kap még egy jelentésréteget, nevezetesen, hogy a platformon megjelennek a *felhasználók* is. Zhu és Iansiti tanulmányukban már 2007-ben arról írnak, hogy a platform erejét a felhasználói aktivitások, azaz a direkt és indirekt hálózati hatások is növelik.³⁷ Persze a hálózati hatások jelensége – különösen a szoftveriparban – már Hal R. Varian és Carl Shapiro³⁸ korszakos munkája óta jól ismert, de a platformok köré csoportosuló kétoldalú piacok, az egymást is erősítő két piac csak a 2000-es évek közepének fejleménye.

A platform mai jelentésének kialakulásában Gillespie konkrét fordulópontot jelöl meg, mégpedig azt a pillanatot, amikor a Google felvásárolta 2006-ban a YouTube-ot. Gillespie szerint ezek a nagyvállalatok nemcsak a politikai befolyásolás, lobbizás, a szabályozói környezet finom alakítgatása révén igyekeznek saját maguk számára előnyös környezetet teremteni, hanem „diszkurzív munkával” is, és ennek a diszkurzív munkának, tudatos keretezésnek volt a része az is, hogy a Google a YouTube-ot következetesen elkezdte „platformnak” hívni, amikor a felvásárlás utáni marketingkommunikációban fokozatosan lecserélte a „weboldal”, „szolgáltatás”, „fórum”, „közösség” kifejezéseket egységesen a „platform” szóra. A kifejezés súlykolása egyáltalán nem esetleges, és a platformhoz kötődő fentebbi konnotációk mindegyikét felhasználja.

A platformnak, mint láthattuk, van egy fizikai térben érvényes, ha úgy tetszik „építészeti” jelentése: megemelt, kiemelt felület. Ebből a jelentésrétegből a legfontosabb elem a kiemelés, a színpadi jelleg, a szereplés lehetősége. A YouTube reklámkampányában kifejezetten erősítette ezt a jelentést (*broadcast yourself*). Ehhez a jelentéshez szorosan kapcsolódik – hiszen Gillespie szerint ebből, a színpadhoz, a színpadon előadott politikai szónoklatból fejlődött ki – a politikai, átvitt értelme a platform szónak, a valamilyen eszmerendszerben gyökerező közös álláspont, egy elvet valló emberek csoportja jelentés, olyan közös tér, amelyen (a konzolok világában) lehet játszani a hasonló érdeklődésű felhasználókkal, vagy hasonló beállítódású emberekkel lehet találkozni.

³⁷ Feng Zhu – Marco Iansiti: *Dynamics of Platform Competition: Exploring the Role of Installed Base, Platform Quality and Consumer Expectations*. ICIS 2007 Proceedings, 2007. 38.

³⁸ Carl Shapiro – Hal R. Varian: *Az információ uralma. A digitális világ gazdaságtana*. Budapest, Geomédia, 2000. 191–248.

Végül az iparból és a szoftveriparból származó új keletű jelentésréteg is tetten érhető a modern „platform” szóhasználatban: a platform egyben technikai, technológiai, szoftveres alap is, amelyre további szoftverek építhetők, szolgáltatások fejleszthetők. A platformoknak kiterjedt API (Application Programming Interface, Alkalmazásprogramozási Felület) rendszerük van,³⁹ amelyekkel úgy lehet az adott platformra fejleszteni, vagy ahhoz kapcsolódni a saját szoftverekkel és weboldallal, hogy annak kódját, belső működését közben a platformszolgáltató nem tárja fel.

A platformfogalom formálódása az európai jogban

A platform, abban a jelentésében, amely nagyjából a 2000-es első évtized végére kialakul, egyelőre még a marketing és az IT fogalma. Számunkra ugyanakkor még izgalmasabb az a történet, amelyben a platform *jogi* jelentést kap, jogi fogalomká válik az európai jogban. Ebben az utolsó részben ezt a folyamatot rekonstruálom.

Sokat elárul arról, hogy a jogban mennyire fiatal fogalomról van szó, hogy a nagyjából 2009 és 2015 közt szövegezett GDPR egyszer sem említi a „platform” szót, miközben az egyik fő probléma, amelyre reagálva született, éppen a „közösségi hálózatokon történő kapcsolattartás és online tevékenységek”⁴⁰ egyre kiterjedtebb volta volt. Ugyanez igaz a szerzői jogi irányelvre is, amely az „online tartalommegosztó szolgáltató” kifejezéssel operál.⁴¹

A fordulópontra a platformfogalom jogi fogalomká válásában egyértelműen 2015–2016. Ebben a két évben kezd gyakorivá válni, főként a digitális gazdaság kontextusában a platform kifejezés. Egy ideig persze még él a régi jelentés is. *Az európai ipar digitalizálása*⁴² című anyag 2016-ban például a platformokat még mint „a gazdasági szereplők több csoportja közötti interakció lehetővé tétele által értéket teremtő többoldalú piaci átjárókat” említi, azaz lényegében a már korábban egyes iparágakban divatos, nem túl nagy létszámú, és főképp közös projektek

³⁹ A Facebook API-jainak leírása például a *Meta for Developers* oldalon érhető el.

⁴⁰ Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2016/679 rendelete (2016. április 27.) a természetes személyeknek a személyes adatok kezelése tekintetében történő védelméről és az ilyen adatok szabad áramlásáról, valamint a 95/46/EK rendelet hatályon kívül helyezéséről (általános adatvédelmi rendelet). L 119/1 (2016. május 5.). GDPR (18) preambulumbekkezdés.

⁴¹ Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2019/790 irányelve (2019. április 17.) a digitális egységes piacon a szerzői és szomszédos jogokról, valamint a 96/9/EK és a 2001/29/EK irányelv módosításáról (EGT-vonatkozású szöveg). L 130/92 (2019. május 17.).

⁴² Európai Bizottság: *A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának: Az európai ipar digitalizálása, a digitális egységes piac előnyeinek teljes körű kiaknázása*. COM(2016)180 végleges (2016. április 19.).

vagy szabványok köré szerveződő, *laza céges egyesülést* érti alatta.⁴³ Ez tehát még egyértelműen a korábban említett termékfejlesztési⁴⁴ (és részben ehhez köthetően szabvány⁴⁵) és persze a szoftveripari⁴⁶ jelentést idézi fel.

2016-ban azonban már feltűnik a platform „általános online infrastruktúra, vagy koordinációs mechanizmus” értelemben történő használata is, amelybe beletartoznak a nagy techcégek által különböző célokkal működtetett szolgáltatások. Ekkortól fogva ezeken a cégeken (a GAFAM-univerzumon) kívül a platformba kezdik beleérteni a közepes és a kicsi webes szolgáltatásokat is, amennyiben azok felhasználókat kötnek össze, és „algoritmikus menedzsmentet” alkalmaznak, függetlenül a gazdasági ágazattól és a tevékenységtypustól. Így platformok lesznek a zene- és videómegosztó, a munkavégzést facilitáló vagy tárgyak és ingatlanok megosztását lehetővé tevő weboldalak éppúgy, mint a gyártást, a logisztikát, az egészségügyi szolgáltatásokat vagy az ügyintézését facilitáló online szolgáltatások is.

Nehéz megmondani, mekkora szerepe volt ebben a gyors jelentésbeli és szemléletmódbeli váltásban José van Dijcknek, a holland médiatudós, aki 2016-ban jelentette meg két kollégájával előbb hollandul a *Platformársadalom* című könyvet,⁴⁷ majd ugyanebben az évben a híres Oxford Internet Institute ezzel a címmel rendezett konferenciát, amelyen Van Dijck volt a *keynote speaker*.⁴⁸ Mindenesetre 2016-tól kezdve nagyon gyorsan elszaporodik a „platform” kifejezés az EU döntés-előkészítő és normatív anyagaiban is.

Előbb természetesen a döntés-előkészítő és szakértői anyagok kezdik a platform kifejezést gyakran használni. Megjelenik az *Európai digitális egységes piaci stratégiában*⁴⁹ még 2015-ben, majd a Bizottság egy másik közleményében, amely már

⁴³ A meglévő ipari platformokra példa többek között a gépjárműipari ágazatban található AUTOSAR (www.autosar.org/) és a mezőgazdasági gépek ágazatában található ISOBUS (www.aef-online.org/home.html). A folyamatban lévő ipari platformkezdmenyezések közé tartozik a RAMI (www.plattform-i40.de/IP/Navigation/DE/Home/home.html) és az Industrial Data Space (www.fraunhofer.de/). Európai Bizottság [COM(2016)180]: i. m. 11.

⁴⁴ „A platformépítés többek között referenciaarchitektúrák kifejlesztését [...] jelenti.” Európai Bizottság [COM(2016)180]: i. m.

⁴⁵ „kooperatív intelligens közlekedési rendszerek platformja”. Európai Bizottság [COM(2016)180]: i. m. 12.

⁴⁶ „olyan létező nyílt szolgáltatási platformokra építve, mint a például a FIWARE”. Európai Bizottság [COM(2016)180]: i. m. A FIWARE vagy FI-WARE az Európai Unió szándékai szerint a jövő internetének alapjául szolgáló, nyílt technológiai platform.

⁴⁷ José van Dijck – Thomas Poell – Martijn de Waal: *De platformsamenleving: strijd om publieke waarden in een online wereld*. Amsterdam, Amsterdam University Press, 2016.

⁴⁸ *Call for Papers: IPP2016 – The Platform-Society*.

⁴⁹ Európai Bizottság: *A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának: Európai digitális egységes piaci stratégia*. COM(2015)192 végleges (2015. május 6.).

kizárólag a platformok problémájára koncentrált 2016-ban.⁵⁰ Szintén 2016-ban jelenik meg egy bizottsági közlemény a közösségi gazdaságra vonatkozó európai menetrendről.⁵¹ Mindhárom anyagról elmondható, hogy szinte kizárólag a gazdasági aspektusokkal foglalkozik (ez önmagában nem csoda, hiszen mindhárom „a digitális egységes piac” összefüggésében vizsgálja a kérdést), másrészt hogy a „platform” szó mellett, hogy egy általános gyűjtőfogalomként szerepel, talán épp Van Dijck hatására, kezdi elveszíteni egyértelműen pozitív csengését. Van Dijck ugyanis a platformokra fenyegetésként tekint, és a közös értékeink (*public values*) érvényesülését szeretné elérni velük kapcsolatban. „Egyes internetes platformok piaci ereje aggályokat ébreszthet” – írja a digitális egységes piacról szóló stratégia. „Az online platformok az elmúlt két évtizedben drámai változásokat indítottak el a digitális gazdaságban” – kezdődik a platformközlemény. Bár a „kollaboratív gazdaságról” szóló közleményben még találunk pozitív konnotációkat, de ez a hang már jóval gyengébb, mint korábban.

A negatív konnotációk azután akkor erősödnek meg igazán, amikor a 2016-os brüsszeli terrortámadások, és az ennek nyomán az állam- és kormányfők által kiadott elítélő nyilatkozat után az EU kidolgoz egy magatartási kódexet, amelyhez a nagy közösségi platformok mind csatlakoznak.⁵² Ezzel a gyűlöletbeszéd és a platformokon – különösen a közösségimédia- és videómegosztó platformokon – terjedő terrorista tartalmak kérdése nagyon erősen a közbeszéd részévé válik. Még ugyanabban az évben megválasztják Donald Trumpot elnöknek, és lezajlik a brexit-népszavazás is. Mindkettőben máig tisztázatlan szerepet játszanak a platformok, főként a Cambridge Analytica nevű adatmarketing cég személyes preferenciákat felhasználó és nagyrészt illegális mikrotargetálási kampánya. Ettől fogva a figyelem nemcsak hogy ráirányul, hanem sok szempontból aránytalanul nagy mértékben ráirányul a közösségimédia-platformokra, és a „platform” kifejezés szinte szitokszóvá válik.

Az AVMSD⁵³ már videómegosztóplatform-szolgáltatásokat emleget mint a szabályozásának egyik tárgyát, amelyek „elektronikus hírközlő hálózatokon keresztül olyan műsorszámokat, felhasználó által létrehozott videókat” juttatnak el

⁵⁰ Európai Bizottság: *A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának: Online platformok és a digitális egységes piac – Lehetőség és kihívás Európa számára.* COM(2016)288 végleges (2016. május 25.).

⁵¹ Európai Bizottság: *A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának: A közösségi gazdaságra vonatkozó európai menetrend.* COM(2016)356 végleges (2016. június 2.).

⁵² A jogellenes online gyűlöletbeszédrel szembeni fellépést szolgáló magatartási kódex. European Commission: *The EU Code of Conduct on Countering Illegal Hate Speech Online.*

⁵³ Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2018/1808 irányelve (2018. november 14.) a tagállamok audiovizuális médiaszolgáltatások nyújtására vonatkozó egyes törvényi, rendeleti vagy közigazgatási rendelkezéseinek összehangolásáról szóló 2010/13/EU irányelvnek (Audiovizuális médiaszolgáltatásokról szóló irányelv) a változó piaci körülményekre tekintettel való módosításáról. L 303/69 (2018. november 28.).

a közönséghez, „amelyekért a videómegosztó platform szolgáltatója nem tartozik szerkesztői felelősséggel, és amelyeket a videómegosztó platform szolgáltatója rendszerez például automatikus eszközökkel vagy algoritmusokkal, különösen megjelenítés, címkézés és sorba rendezés révén”.⁵⁴ Ezzel a definícióval a platform – legalábbis egy területen – jogi fogalommá válik, amelynek már itt láthatóan három fogalmi eleme van: a felhasználói tartalmak (felhasználói részvétel), a (szerkesztői) felelősség hiánya és az algoritmikus menedzsment.

A 2019-es P2B rendelet⁵⁵ a fogalomhasználatot tekintve furcsa átmenetet képvisel. A preambulumbekendése között többször említi az „online platform gazdaságot”,⁵⁶ ugyanakkor a normaszövegben nem a platform, hanem az „online közvetítő szolgáltató” fogalmával operál. Ez olyan információs társadalommal összefüggő szolgáltatás, amely „árúk és szolgáltatások fogyasztóknak való kínálását” teszi lehetővé „azzal a céllal, hogy előmozdítsa az üzleti felhasználók és a fogyasztók közötti közvetlen ügyletek kezdeményezését”. Ugyanakkor a rendelet két, a platformokkal szorosan összefüggő fogalmat is bevezet a jogba, az *online keresőprogram* és a *rangsorolás* fogalmait. Utóbbi kifejezetten a rendeletben használt platformfogalommal függ össze, hiszen ez a platformokon az árukkal vagy szolgáltatásokkal kapcsolatban alkalmazott *kiemelés vagy a keresési eredményekhez rendelt relevancia*, azaz a platformok „lelkének”, a rangsoroló algoritmusnak a „viselkedése”.

A DSA és a DMA platformfogalma és tipológiája

A platform általános jogi fogalmát azonban a DSA-tervezetben⁵⁷ találhatjuk: a tervezet egy négy fogalomból álló, egyre szűkülő térben helyezi el a platformot mint fogalmat. A platform olyan információs társadalommal összefüggő szolgáltatás, amely ezen belül a „közvetítő szolgáltatások” kategóriájába esik (amelyek közös jellegzetessége az igencsak korlátozott felelősség). Ezen belül a platform a *tárhelyszolgáltatások* közé tartozik, amelyeknek az a jellegzetességük, hogy a felhasználó által előállított tartalom („a szolgáltatás igénybe vevője által küldött és a szolgáltatás igénybe vevőjének kérésére tárolt információ”) tárolását végzik. A platformok kategóriáján belül megjelenik egy új, kiemelt, többletkötelezettségekkel rendelkező

⁵⁴ Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2018/1808 irányelve (2018. november 14.): i. m. 1(1)b)

⁵⁵ Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2019/1150 rendelete (2019. június 20.) az online közvetítő szolgáltatások üzleti felhasználói tekintetében alkalmazandó tisztességes és átlátható feltételek előmozdításáról (EGT-vonatkozású szöveg). L 186/57 (2019. július 11.).

⁵⁶ Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2019/1150 rendelete (2019. június 20.): i. m. (2), (3), (8), (33), (44), (47), (49) preambulumbekendések.

⁵⁷ Európai Bizottság: *Javaslat az Európai Parlament és a Tanács rendelete a digitális szolgáltatások egységes piacáról (digitális szolgáltatásokról szóló jogszabály) és a 2000/31/EK irányelv módosításáról*. COM(2020)825 végleges (2020. december 15.).

platformfajta, az „óriásplatform”, amely lényegében a 45 millió felhasználónál több felhasználóval rendelkező platformokat jelenti.

A platform tehát olyan tárhelyszolgáltatás, amely az információkat nemcsak tárolja, hanem azokat „nyilvánosan terjeszti”. Érdemes felfigyelni arra, hogy a DSA az algoritmikus menedzsmentet (kontrollt) nem tekinti a platform fogalmi elemének (ahogy a P2B rendelet sem), ugyanakkor definiálja az „ajánlórendszer” és a „tartalommoderálás” fogalmait, és több ponton kulcsszerepet szán az ezekre vonatkozó szabályoknak – ezeken keresztül igyekeznek a platformok viselkedését befolyásolni.

Az ajánlórendszer esetén kifejezetten fogalmi elem a teljes mértékben vagy részben automatizált rendszer, amely „információkat javasol [...] meghatározva a megjelenített információk relatív sorrendjét vagy fontosságát”. A tartalommoderálásának nem eleme az algoritmikus kontroll a definíció szerint, hiszen ez a közvetítő szolgáltató olyan *tevékenysége*, amely a szerződésszerű vagy jogsértő „tartalom vagy információ észlelésére, azonosítására és kezelésére szolgál.” Mindkét fogalom az óriásplatformokon kap jelentőséget. Több más többletkötelezettség mellett az óriásplatformok ugyanis az ajánlórendszereik működését átláthatóvá kell hogy tegyék. „Egyértelműen, hozzáférhetően és könnyen érthetően” kell meghatározniuk a fő paramétereket, azt, hogy ezeket hogyan tudja a felhasználó befolyásolni, és a befolyásolás lehetőségét „könnyen hozzáférhetővé” kell tenni. A tartalommoderálás bár elvileg nem szükségszerűen algoritmikus tevékenység, mégis a tervezet 23. cikke alapján a platformoknak, mégpedig minden méretű platformnak a rendszeresen adott átláthatósági jelentésben – a moderálási gyakorlat mellett – a „tartalommoderálás céljából használt automatizált eszközökről” is be kell számolniuk. A DSA szerint tehát a platformnak nem fogalmi eleme a nagyszámú tag és az algoritmikus kontroll, ugyanakkor azzal, hogy a DSA az óriásplatformot a nagyszámú felhasználóval definiálja, illetve hogy az óriásplatformok féken tartásában két algoritmikus eszköznek kulcsszerepet juttat, e két elemet, mondhatni, közvetve mégiscsak a platformfogalom részévé teszi.

Végül a platformfogalom formálódásában fontos mérföldkő a DMA rendelet-tervezet,⁵⁸ amely a platformszolgáltatásokon belül is képez két újabb platformkategóriát, az egyiket funkcionális alapon („alapvető platformszolgáltatások”), a másikat pedig méret szerint, az „óriásplatformok” kategóriáját tovább szűkítve a legnagyobbakra, a „kapuőrökre”, és rájuk többletkötelezettségeket telepítve. Az alapvető platformszolgáltatások a tervezet szerint a következők: a) online közvetítő szolgáltatás; b) online keresőprogram; c) online közösségi hálózati szolgáltatás; d) videómegosztóplatform-szolgáltatás; e) számfüggetlen személyközi hírközlési szolgáltatás; f) operációs rendszer; g) felhőszolgáltatás; h) hirdetési szolgáltatás, beleértve a hirdetési hálózatokat, hirdetési piactereket és bármely egyéb hirdetési

⁵⁸ Európai Bizottság: *Javaslat az Európai Parlament és a Tanács rendelete a digitális ágazat vonatkozásában a megtámadható és méltányos piacokról (digitális piacokról szóló jogszabály)*. COM(2020)842 végleges (2020. december 15.).

közvetítő szolgáltatást, amelyet az a)–g) pontban felsorolt alapvető platformszolgáltatások bármelyikét nyújtó szolgáltató nyújt. A méret szerinti szűkítés pedig az ismert felhasználószám mellett (45 millió euró) még árbevételi, illetve kapitalizációs kritériumot is beiktat (6,5 milliárd euró árbevétel vagy 65 milliárd euró kapitalizáció).

Összefoglalás és konklúziók

A „platform” fogalma különös utat járt be: a platform mint elméleti konstrukció és ennek nyomán mint jogi fogalom és a platform mint szóalak is. Az, ahogy jelenleg a platformot definiálja a jog – az online szolgáltatások világát szabályozó DSA egyik kulcsfogalmáról van szó –, olyan fejlődés eredménye, amelyet egyszerre alakítottak a társadalomtudományok eredményei, az üzleti tudományokban kidolgozott fogalmak és konkrét üzleti érdekek. A platform társadalomtudományi értelemben koordinációs (vagy kontroll-) mechanizmus, amely Max Weber bürokráciafogalmáig és Polányi „integrációs sémáig” megy vissza. A platform ebben a felfogásban a társadalomszervezés egyik eszköze, a bürokrácia (redisztribúció, hierarchia), a piac és az etikai koordináció (reciprocitás, hálózatok) mellett. Mindenekelőtt az különbözteti meg ezektől a mechanizmusoktól, hogy rendkívüli mennyiségű adatot gyűjt, ezeket algoritmusokkal menedzseli, és soha nem látott mértékben láncolja magához a felhasználókat, a tagjait. Mint általános koordinációs mechanizmus nemcsak a gazdaság szférájában jelenik meg, hanem szinte mindegyik társadalmi alrendszerben.

A platform jogi fogalommá a 2010-es évek közepén válik, nem függetlenül néhány tudományos erőfeszítéstől. Előbb csak a jogszabályok és a döntés-előkészítő anyagok pozitív csengésű magyarázó fogalma, később azonban a nagy techcégeket jelölő, egyre negatívabb konnotációkkal rendelkező fogalom lesz. A DSA, az internetes szolgáltatásokat szabályozni hivatott fő norma már kulcsfogalomként emlegeti. Jelentésének finom átalakulásai jól jelzik a mögöttes társadalmi változásokat is, és ez a jelentésátalakulás még korántsem ért véget, hiszen azzal, hogy a jog is használatba vette, a bíróságok és a jogtudomány egymásra is felelgető diskurzusai újabb finom jelentésrétegekkel fogják majd gazdagítani az elkövetkező években. A tanulmány hozzájárulás kíván lenni ennek a dogmatikai munkának a szilárdabb megalapozásához.

Platform as a Theoretical Construction and as a Narrative Framework

Abstract

The study analyses the phenomenon of platform from two interrelated aspects.

On the one hand, the platform as an economic and social coordination mechanism and the theoretical framework that describes it have a specific history. In this story, the platform is a coordination mechanism among many; a digital architecture that is the child of informational capitalism that competes with or interacts with other coordination mechanisms such as bureaucracy or the market.

This thread is primarily a reflective story of the theoretical constructions of certain authors, like Weber, Mises, Kornai, Polányi, Cohen and Stark and Pais.

On the other hand, the history of platform as a term and also as a narrative framework is also interesting: the word has existed in English for centuries, and the fact that we call these new Internet services platform is the result of a longer process and some concrete decisions. The history of the term is far from over: today we can see it becoming a legal concept, especially in European law.

Felhasznált irodalom

- Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2016/679 rendelete (2016. április 27.) a természetes személyeknek a személyes adatok kezelése tekintetében történő védelméről és az ilyen adatok szabad áramlásáról, valamint a 95/46/EK rendelet hatályon kívül helyezéséről (általános adatvédelmi rendelet). L 119/1 (2016. május 5.).
- Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2018/1808 irányelve (2018. november 14.) a tagállamok audiovizuális médiaszolgáltatások nyújtására vonatkozó egyes törvényi, rendeleti vagy közigazgatási rendelkezéseinek összehangolásáról szóló 2010/13/EU irányelvnek (Audiovizuális médiaszolgáltatásokról szóló irányelv) a változó piaci körülményekre tekintettel való módosításáról. L 303/69 (2018. november 28.).
- Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2019/1150 rendelete (2019. június 20.) az online közvetítő szolgáltatások üzleti felhasználói tekintetében alkalmazandó tisztességes és átlátható feltételek előmozdításáról (EGT-vonatkozású szöveg). L 186/57 (2019. július 11.).
- Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2019/790 irányelve (2019. április 17.) a digitális egységes piacon a szerzői és szomszédos jogokról, valamint a 96/9/EK és a 2001/29/EK irányelv módosításáról (EGT-vonatkozású szöveg). L 130/92 (2019. május 17.).
- Beniger, James: *Az irányítás forradalma*. Budapest, Gondolat–Infonia, 2004
- Call for Papers: IPP2016 – The Platform-Society. Online: <http://blogs.oii.ox.ac.uk/ipp-conference/2016/call-for-papers.html>
- Cohen, Julie E.: *Between Truth and Power. The Legal Constructions of Informational Capitalism*. New York, Oxford University Press, 2019. Online: <https://doi.org/10.1093/oso/9780190246693.001.0001>
- Cohen, Julie E.: Law for the Platform Economy. *U.C. Davis Law Review*, 51. (2017), 1. 133–204. *Ellenőr*, 4. (1872), 148.
- Európai Bizottság: *A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának: A közösségi gazdaságra vonatkozó európai menetrend*. COM(2016)356 végleges (2016. június 2.). Online: <https://bit.ly/3ATNGKN>
- Európai Bizottság: *A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának: Az európai ipar digitalizálása, a digitális egységes piac előnyeinek teljes körű kiaknázása*. COM(2016)180 végleges (2016. április 19.). Online: <https://bit.ly/3Pg3KL6>
- Európai Bizottság: *A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának: Európai digitális egységes piaci stratégia*. COM(2015)192 végleges (2015. május 6.). Online: <https://bit.ly/3AUGXQD>
- Európai Bizottság: *A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának: Online platformok és a digitális egységes*

- piac – Lehetőség és kihívás Európa számára. COM(2016)288 végleges (2016. május 25.). Online: <https://bit.ly/3aHjXKv>
- Európai Bizottság: *Javaslat – Az Európai Parlament és a Tanács rendelete a digitális ágazat vonatkozásában a megtámadható és méltányos piacokról (digitális piacokról szóló jogszabály)*. COM(2020)842 végleges (2020. december 15.).
- Európai Bizottság: *Javaslat – Az Európai Parlament és a Tanács rendelete a digitális szolgáltatások egységes piacáról (digitális szolgáltatásokról szóló jogszabály) és a 2000/31/EK irányelv módosításáról*. COM(2020)825 végleges (2020. december 15.).
- European Commission: *The EU Code of Conduct on Countering Illegal Hate Speech Online*. Online: <https://bit.ly/3PzfGzt>
- Gillespie, Tarleton: The Politics of ‘Platforms’. *New Media & Society*, 12. (2010), 3. 347–364. Online: <https://doi.org/10.1177/1461444809342738>
- Khan, Lina M.: Amazon’s Antitrust Paradox. *Yale Law Journal*, 126. (2017), 3. 710–805.
- Kornai János: Bürokratikus és piaci koordináció, *Közgazdasági Szemle*, 30. (1983), 9. 1025–1038.
- Kornai János: *A szocialista rendszer, kritikai politikai gazdaságtan*. Budapest, Heti Világgazdaság, 1993.
- Lessig, Lawrence: *Code 2.0*. New York, Basic Books, 2006.
- Meta for Developers*. Online: <https://developers.facebook.com/>
- Polanyi, Karl: *The Great Transformation: The Political and Economic Origins of Our Times*. Boston, Beacon Press, 2001.
- Richards, Neil M. – William Smart: How Should the Law Think about Robots. In Ryan Calo – A. Michael Froomkin – Ian Kerr (szerk.): *Robot Law*. Caterham, Edward Elgar, 2016.
- Scaff, Lawrence A.: *Max Weber in America*. New Jersey, Princeton University Press, 2011. Online: <https://doi.org/10.23943/princeton/9780691147796.001.0001>
- Seymour, Tom – Dean Frantsvog – Satheesh Kumar: *History of Search Engines*. *International Journal of Management & Information Systems*, 15. (2011), 4. 47–58. Online: <https://doi.org/10.19030/ijmis.v15i4.5799>
- Shapiro, Carl – Hal R. Varian: *Az információ uralma. A digitális világ gazdaságtana*. Budapest, Geomédia, 2000.
- Stark, David – Ivana Pais: Algorithmic Management in the Platform Economy. *Sociologica*, 14. (2020), 3. 47–72. Online: <https://doi.org/10.6092/issn.1971-8853/12221>
- Van Dijck, José – Thomas Poell – Martijn de Waal: *De platformsamenleving: strijd om publieke waarden in een online wereld*. Amsterdam, Amsterdam University Press, 2016. Online: <https://doi.org/10.5117/9789462984615>
- Von Mises, Ludwig: *Bureaucracy*. New Haven, Yale University Press, 1944.
- Watkins, Elizabeth Anne – David Stark: The Möbius Organizational Form: Make, Buy, Cooperate, or Co-opt? *Sociologica*, 12. (2018), 1. 65–80. Online: <https://doi.org/10.6092/issn.1971-8853/8364>
- Weber, Max: *Gazdaság és társadalom. A megértő szociológia alapvonalai*. Budapest, KJK, 1987.
- Wheelwright, Steven – Kim B. Clark: *Revolutionizing Product Development*. New York, Free Press, 1992.
- Zhu, Feng – Marco Iansiti: *Dynamics of Platform Competition: Exploring the Role of Installed Base, Platform Quality and Consumer Expectations*. ICIS 2007 Proceedings, 2007.
- Zódi Zsolt: A Google, a jogi adatbázisok és a szöveg számítógépes uralásának három módja. *Infokommunikáció és Jog*, 8. (2011), 46. 175–178.
- Zódi, Zsolt – Bernát Török: Constitutional Values in the Gig-Economy? Why Labor Law Fails at Platform Work, and What Can We Do about It? *Societies*, 11. (2021), 3. 86. Online: <https://doi.org/10.3390/soc11030086>

Hoffman István

Platformok és közigazgatás – Nem önkormányzatoknak való vidék?

A platformok a 20. század végétől, 21. század elejétől a gazdasági életben, különösen a szolgáltatások szervezése körében, valamint a vállalati irányítási rendszerekben nagy jelentőségre tettek szert. A hatékonyabb működés érdekében a közigazgatás is egyre szélesebb körben kezdte alkalmazni ezeket a rendszereket, kezdetben elsősorban a központi szinten. A platformok a helyi önkormányzati igazgatásban is megjelentek, de szélesebb körű alkalmazásukat több tényező – elsősorban az erőforrások korlátozottsága – hátráltatta, így elsődlegesen a nagyvárosi igazgatásban lett nagyobb szerepük. A hazai működés is ezt a modellt követte. A(z önkormányzati) platformok, különösen a központi rendszerekhez való kapcsolódás miatt egyfajta új centralizációs faktorként is szolgálnak: azok alkalmazása hozzájárulhat a közigazgatás központosítottságához.

Bevezetés

Az infokommunikációs technológiák forradalma nemcsak a gazdaságot, hanem a társadalom egészét is jelentősen átalakította. Ez a rendkívül gyors átalakulás a gazdasági életben is jelentős változásokat hozott, amelyek közül a legutóbbi évtizedből talán a platformok széles körű elterjedését emelhetjük ki. A kérdéskörrel foglalkozó szakirodalom rendkívül kiterjedt, amelynek részletes elemzése meghaladja jelen tanulmány célját és terjedelmi kereteit. A szakirodalom azonban abban egyetért, hogy a platformok több oldalról közelíthetők meg: egyrészt mint sajátos termékfejlesztési eredmények, másrészt mint sajátos technológiai stratégia, harmadrészt mint ipari gazdasági jelenség.¹ A platformokkal kapcsolatos szakirodalmat áttekintő, magyar nyelvű cikk is ezt a hármas megközelítést emeli ki a platformokkal kapcsolatban: rögzíti, hogy a platformok egyrészt *piacelmélet*, másrészt a *technológiai menedzsment*, harmadrészt a *stratégiai menedzsment* oldaláról vizsgálhatók.² Mindemellett a platformok mint sajátos, jellemzően az interneten összekötött *hálózatként*, másrészt

¹ Carliss Y. Baldwin – C. Jason Woodard: The Architecture of Platforms: a Unified View. In Annabelle Gawer (szerk.): *Platforms, Markets and Innovation*. Cheltenham–Northampton, Edward Elgar, 2009. 19–20.

² Csontos Réka Sára – Szabó Zsolt Roland: A versengés új színterei. Platformok stratégiamentedzsment-megközelítésből. *Vezetéstudomány*, 49. (2018), 9. 60–61.

sajátos rendszerként, *ökoszisztémaként* is elemezhetők. Így a szerzők kiemelik, hogy a piacelmélet a platformokra egyrészt mint két csoport összekötését biztosító hálózati felületként, másrészt közös architektúrán keresztül értéket teremtő rendszerként tekintenek. A technológiai menedzsment a hálózati értelmezés körében azt emeli ki, hogy ezeken keresztül a cégek képesek tartalmat és/vagy funkciót előállítani, másrészt egy standardizált ökoszisztémáról van szó, amely emiatt jól összekapcsolható és rendszerbe szervezhető. A stratégiai menedzsment a platform mint hálózat vállalati működtetésének vizsgálatára, valamint az értékteremtő folyamatok rendszerére tekint.³ A platformok a gazdaság széles körét érintik, egyrészt a széles közönség részére a leginkább ismert platformok a szolgáltatások nyújtásával összekötött rendszerek, amelyek közé a különféle szórakoztatóipari felületeket (például Netflix, HBO Max, Spotify), az idegenforgalom terén megjelenő rendszereket (booking.com, Airbnb), valamint egyes, személyszolgáltatási megoldásokat (például Uber, Taxify) sorolhatunk. Azonban a platformok szerepe ennél jóval kiterjedtebb: lényegében a modern vállalatirányítás is széles körben épít ezekre a standardizálás miatt könnyen a saját vállalati eljárásához és más vállalatok rendszereihez is adaptálható megoldásokra. E körben például az SAP-t mint széles körben elterjedt megoldást emelhetem ki. A fenti platformdefiniációk – kellően általános megfogalmazásukra tekintettel – jól alkalmazhatók a közigazgatási tevékenységek elemzése körében is.⁴

A platformok széles körű elterjedése miatt az azokkal kapcsolatos kérdések a közigazgatás szabályozási témái közé is erőteljesen beépültek. A közfigyelem elsősorban a közösségi gazdaság (megosztásos gazdaság, *sharing economy*) platformjaival kapcsolatos szabályozásra irányult. Elég, ha e körben az Uber működésével kapcsolatos igazgatási kérdésekre gondolunk, amelynek eredményeként a cég 2016-ban kivonult Magyarországról.⁵ Az infokommunikációs forradalom azonban a közigazgatás tevékenységét is jelentősen befolyásolta, az e-közigazgatás kialakulására a platformok is hatást gyakoroltak.

A platformok megjelenése a magyar közigazgatási jogban

Vitathatatlan, hogy mára a digitális forradalom a közigazgatást is elérte. Az e-kormányzás számos előnnyel jár. Például az ügyfeleket nem köti a hivatali nyitvatartás, nem kell találkozniuk tisztviselőkkel, könnyebben hozzáférhetnek az informáci-

³ Csontos–Szabó (2018): i. m. 61.

⁴ Andreas Hein et al.: Digital platform ecosystems. *Electronic Markets*, 30. (2020), 1. 87–89.

⁵ Igaz, erősebb hatósági kontrollal, a fennálló igazgatási keretekhez jobban igazodva, de egy új, platformalapú szolgáltató jelent meg az Uber kivonulása után, az észet *Taxify* (ma: *Bolt*). Lásd részletesebben Simonovits Borbála – Surányi Ráchel – Csajbók-Veres Krisztina: Helyzetkép a magyarországi közösségi gazdaság kulcsszereplőiről. A koronavírus válság „vesztesei” és „nyertesei” egy speciális munkaerőpiaci szegmensben. *socio.hu (Társadalomtudományi Szemle)*, 11. (2021), 1. 39–40.

ókhoz, és számos eszköz áll rendelkezésre, hogy segítse őket a döntéseik meghozatalában.⁶ Az e-kormányzat gyűjtőfogalom: a szakirodalomban a kormányzati innováció, a kormányzati információk és szolgáltatások kifejezésére szolgál. Az e-kormányzás célját gyakran papírmentes irodaként fogalmazzák meg, ami azt jelenti, hogy az elektronikus adminisztráció átalakítja a papíralapú folyamatokat elektronikus folyamatokká. Az e-kormányzat számos módot teremt arra, hogy a kormányok és a polgárok egymással kommunikálhassanak. Ennek eredményeképpen az ügyfelek az adminisztratív rendszer szereplői lettek.⁷ Ezért az e-kormányzás a gazdasági fejlődés eszköze. Az egyszerűsített eljárás, a döntéshozatal automatizálása felgyorsíthatja az eljárásokat, ez pedig az adminisztratív költségek csökkentéséhez vezethet. Ezért az irodalom az e-kormányzatba való befektetést a gazdasági fejlődésbe való beruházásnak tekinti. Figyelemmel a platformoknak a gazdasági életben megjelenő hatásaira és eredményeire, az egyes közigazgatási rendszerek is viszonylag korán, az ezredforduló időszakában elkezdtek alkalmazni a platformszerű megoldásokat.⁸ A magyar közigazgatásban is megjelentek olyan rendszerek, amelyek végső soron megfelelnek a platformok különböző leírásainak: így egyértelműen ilyen sajátos hálózatként és ökoszisztémaként is leírható az általános kormányzati elektronikus ügyintézési rendszer, az Ügyfélkapu, valamint ahhoz kapcsolódóan a Központi Azonosítási Ügynök (KAÚ).

Amennyiben a magyar rendszerek fejlődésére tekintünk, kiemelhetjük, hogy a platformszerű megoldások elsőként és a leginkább elterjedt módon a *pénzügyi igazgatás körében*, elsősorban a *közbevételek kezelése és befizetése körében* alakultak ki. Az egyik első ilyen, később az Ügyfélkapuba integrálódó rendszert az eBEV-rendszer jelentette, amely a bejelentéseken, az elektronikus ügyintézésen kívül hamar elektronikus fizetési felülettel is rendelkezett, így az egyik első magyar közigazgatási platformnak volt tekinthető. Később több ilyen igazgatási ágazati megoldás is kialakult, a közbevételekhez kötődően többek között a társadalombiztosítás, az építési igazgatás (EKÁER) körében. A hagyományos, közhatalmi igazgatás más területein is kialakultak különféle platformok. Így 2011-től a rendőrségi igazgatásban a Robotzsaru rendszer tekinthető ilyen, platform jellegű megoldásnak.⁹ A tulajdonjoggal kapcsolatos nyilvántartásokban is megjelentek platformszerű megoldások, így az elektronikus földhivatali rendszert és a gépjárműkeresőt is végső soron idesorolhatjuk. A fenti, igazgatási platformok köre az elmúlt években

⁶ Ann O'M. Bowman – Richard C. Kearney: *State and Local Government*. Boston, Wadsworth, 2016. 223.

⁷ Tony E. Wohlers: Local E-Government Sophistication in the United States. In H. J. Scholl (szerk.): *E-Government: Information, Technology and Transformation*. London – New York, Routledge, 2010. 89–90.

⁸ Christopher Ansell – Satoshi Miura: Can the Power of Platforms be Harnessed for Governance? *Public Administration*, 98. (2020), 1. 262–264.

⁹ Horvayné Fehér Judit – Munk Sándor: A rendőrségi informatikai hálózat fogalma, rendeltetése. *Hadmérnök*, 6. (2011), 2. 218.

folyamatosan bővült. Ezek a platformok *alapvetően igazgatási-közhatalmi funkciókhoz kapcsolódtak*, azaz a hagyományos, hatósági igazgatási, azon belül is a hatósági jogalkalmazási és részben a hatósági felügyeleti tevékenységek ellátásához kötődtek.¹⁰

A közigazgatás széles körben nyújt *közszolgáltatásokat* is. Figyelemmel arra, hogy a gazdasági élet platformjai a szolgáltatások körében értek el kiemelkedő sikereket, értelemszerű, hogy a közszolgáltatások körében is megjelentek ezek a megoldások a különböző közigazgatási rendszerekben.¹¹ A magyar közigazgatás által szervezett közszolgáltatások körében is megjelentek ezekkel a szolgáltatási információkkal, valamint ügyintézésel kapcsolatos platformok. Így a társadalombiztosítás által nyújtott szolgáltatások, valamint különösen az egészségügyi szolgáltatás körében már az ezredforduló időszakában kialakultak ilyen megoldások. Ezeket a rendszereket többször alakították át, s folyamatosan bővítették az általuk nyújtott szolgáltatásokat és az általuk kezelt adatokat. A 2010-es évek közepére ennek eredményeként alakult ki az egységes Elektronikus Egészségügyi Szolgáltató Tér (EESZT). A szakirodalom hangsúlyozta, hogy az EESZT kialakításával az adatokhoz való jobb hozzáférés mellett a telemedicina lehetőségei is erőteljesebbé váltak, így kiemelték, hogy ez a rendszer az egészségügyi ellátás változásaihoz is vezethet.¹² Az EESZT mint a telemedicina egyik felületének és eszközének szerepe különösen felértékelődött a Covid-19-pandémia kapcsán az elmúlt két évben.¹³ Hasonlóan a Covid-19-pandémia révén kerültek előtérbe az oktatás területén kialakult platformok. Elsőként a felsőoktatási igazgatásban jelentek meg az ezredforduló időszakában az ETR és a Neptun-rendszerekkel, amelyekhez kötődően ugyanebben az időszakban az egyes felsőoktatási intézmények a nemzetközileg elérhető oktatást segítő platformokat, így a Coospace, a Canvas és a Moodle felületeit is kapcsolták és fejlesztették, továbbá ezekbe integrálták az e-konferencia- és a tantermi megoldásokat lehetővé tevő eszközöket (például Zoom, MS Teams stb.). Az e-felsőoktatás jelentősége a Covid-19-világjárvánnyal kapcsolatban elrendelt korlátozásokkal és digitális tanrenddel kapcsolatban vált kiemelkedővé. A 2019/20. tanév második félévében, valamint a 2020/21. tanév nagy részében ezen platformok használata a hazai felsőoktatási intézményekben jelentős mértékben meghatározta az oktatási munkát.¹⁴ Ehhez hasonlóan a 2010-es évek folyamán a köznevelésben kiépített igazgatási és együttműködési (kollaborációs) platform, a KRÉTA és a hozzá kap-

¹⁰ A hatósági igazgatási tevékenységek általános jellemzőit illetően lásd részletesebben Fazekas Marianna (szerk.): *Közigazgatási jog. Általános rész III.* Budapest, ELTE Eötvös, 2020. 143–145.

¹¹ Ansell–Miura (2020): i. m. 265–267.

¹² Ködmön József: Egészségügyi információ az interneten. *Orvosi Hetilap*, 159. (2018), 22. 856–858.

¹³ Györfly Zsuzsanna et al.: A telemedicina lehetőségei a COVID-19-pandémia kapcsán a nemzetközi és a magyarországi tapasztalatok és ajánlások tükrében. *Orvosi Hetilap*, 161. (2018), 24. 986–989.

¹⁴ Hargitai Dávid Máté – Sasné Grósz Annamária – Veres Zoltán: Hagyományos és online tanulási preferenciák a felsőoktatásban – A COVID-járvány kihívásai. *Statisztikai Szemle*, 98. (2020), 7. 846–847.